

**Заклад вищої освіти «Український католицький університет»
Факультет наук про здоров'я
Кафедра психології та психотерапії**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**Прив'язаність до місця як чинник менталізації травми пов'язаної
з переселенням внаслідок війни**

Виконала: студентка 6 курсу,
групи ЗПП21/М
спеціальності 053 Психологія (підпис)
освітньої програми
«Клінічна психологія з основами (дата)
психодинамічної терапії»
Осика Р.П.

Керівник, Кандидат психологічних наук, (підпис)
доцент кафедри психології та психотерапії
Семків І. (дата)

Рецензент (підпис)
(дата)

РЕФЕРАТ

Тема: Прив'язаність до місця як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни.

Структура та обсяг роботи: 3 розділи, 71 сторінка, 33 рисунків, 5 таблиць, 55 наукових джерела, 10 додатків

Ключові слова: Прив'язаність до місця, традиційна прив'язаність до місця, активна прив'язаність до місця, відсутність прив'язаності до місця, менталізація, здатність до менталізації, нементалізовані стани психіки, вимушене переселення, травма, травматичний досвід переселення, міжособистісна прив'язаність, переселення внаслідок війни, менталізація травми.

Текст реферату: Поняття прив'язаності до місця розглядається у різних концепціях та поглядах, і є актуальним у питаннях міграції та переселення. Оскільки, у зв'язку з повномасштабним вторгненням 24.02.22 РФ в Україну міграційні потоки з України до Польщі набули рис вимушеного переселення, з'явився травмуючий компонент та, як наслідок, зріс ризик зниження здатності до менталізації. Тому актуальним постало питання зв'язку між конструктами прив'язаності до місця та здатністю до менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни. Метою роботи є дослідити прив'язаність до місця як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни. Дослідження було проведено за допомогою анонімного опитування, в якому взяли участь 145 дорослих респондентів, що переїхали з України до Польщі після 24.02.22 і залишалися там на момент збору даних. Були використані методики для визначення рівня менталізації, методики на симптоми ПТСР та комплексного ПТСР, методики на тип міжособистісної прив'язаності та методики на визначення прив'язаності до місця.

Результати дослідження показали зв'язки між різними типами прив'язаності до місця та здатністю до менталізації. Дослідження показало, що особи які більш

схильні формувати традиційну прив'язаність до нового місця проживання, мають більший рівень ПТСР, більше схильні до унікаючого типу прив'язаності та гірше менталізують травму переселення внаслідок війни. Також, вищий рівень активної прив'язаності до місця, у переселених осіб внаслідок війни, пов'язаний зі здатністю рефлексувати власний досвід, цікавістю до цього досвіду, незважаючи на деяке зниження здатності розпізнавання своїх і чужих психічних станів.

Дані результати, є новими на перетині теорій менталізації та прив'язаності до місця, оскільки подібні зв'язки ще не досліджувалися. Вони доповнюють теоретичну базу, і підтверджують зв'язки між розглянутими теоріями (прив'язаності до місця, менталізації, теорії що стосується травми вимушеного переселення, міжособистісної прив'язаності). Вони дають змогу поглянути на значення якісного типу прив'язаності до місця у процесі опрацювання травми переселених осіб. Це відкриває деякі можливості діагностики в рамках психологічної допомоги переселеним особам. Оскільки, під час консультаційних або психотерапевтичних втручань можна спостерігати, як особа розповідає про місце в якому проживає, яке значення йому надає, і яким чином відноситься, то можна передбачати наявність певних механізмів або схильностей у фоні психіки, і обирати відповідну стратегію роботи. Також на основі результатів контент аналізу якісних відповідей даного дослідження, можна розвинути дослідження явища кореневого шоку, а саме його взаємозв'язок зі здатністю до менталізації травми вимушеного переселення.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ.....	10
1.1 Менталізація травми переселення у наслідок війни	10
1.1.1 Поняття менталізації, історія та походження.....	10
1.1.2 Нементалізовані стани психіки та їх роль у проживання травми переселення у наслідок війни.....	14
1.2 Прив’язаність до місця проживання.....	19
1.2.1 Поняття прив’язаності до місця проживання у контексті переселення у наслідок війни.....	19
1.2.2 Активна та традиційна прив’язаність до місця проживання	23
1.3 Теоретична модель та гіпотези дослідження.....	26
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА ПРОЦЕДУРИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	30
2.1. Етапи дослідження.....	30
2.2 Методи дослідження.....	31
2.3 Група досліджуваних.....	37
2.4 Аналіз даних.....	40
Висновки до другого розділу.....	41
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДИСКУСІЯ.....	42
3.1 Менталізація травми переселення у зв’язку з війною.....	42

3.2 Зв'язок поточного і попереднього місця проживання	45
3.3 Особливості різних рівнів традиційної прив'язаності до місця з погляду менталізації травми переселення внаслідок війни.	49
3.4 Досвід переїзду у розповідях переселених осіб.....	56
3.5 Дискусія результатів.....	64
3.6 Обмеження та перспективи дослідження.....	67
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження: Повномаштабне вторгнення ворожої армії на територію України 24.02.22 спровокувало хвилю вимушеного переселення як і в межах самої країни, так і за її межі. За інформацією поданою на сайті Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, (станом на 4.04.2023 року) у Європі зафіксовано понад 8 млн осіб, що переїхали з України внаслідок цієї події. З них більше ніж 1,5 млн переміщених осіб отримали тимчасовий захист у Польщі, і це найбільший показник серед всіх країн, що прийняли українців (Situation Ukraine Refugee Situation, 2023, April 4). Дана ситуація та рівень потенційної загрози для психічного здоров'я, який вона провокує змушує задуматися над взаємозв'язком таких психологічних конструктів, як прив'язаність до місця та менталізація травми.

Прив'язаність до місця, це тип емоційно наповненого зв'язку з місцем проживання. У контексті переселення це важливий конструкт, оскільки, втрата місця проживання є травматичною подією, що може мати негативні наслідки для психічного здоров'я. Взаємозв'язок між прив'язаністю до місця та переселенням (в тому числі і вимушеним), досліджували: Lewicka, Trąbka, Toruńczyk-Ruiz, Brunarska, Nicolais, Scannell, Gifford та ін. Дані дослідження були зумовлені збільшенням міграційних потоків у світі, та були представлені, здебільшого, кількісними дослідженнями проведеними серед регулярних мігрантів, та якісних аналізів інтерв'ю вимушених переселенців внаслідок стихійних лих та збройних конфліктів. Однак, поточна геополітична ситуація вимагає додаткових досліджень даного феномену. Оскільки збройний конфлікт в середині Європи досі триває і набуває рис тяглості в деяких регіонах України, то міграція спричинена ним включає не лише риси вимушеного переселення, а і містить складову регулярної міграції.

Дана ситуація, не може розглядатися без врахування контексту травми. Війна, втрата домівки, близьких, звичного способу життя та, як наслідок, переїзд

тісно пов'язана з ризиком розвитку ПТСР та інших психічних розладів. І оскільки ментацізація є процесом, завдяки якому особа може усвідомити себе, інших і власний досвід, що є надзвичайно важливим при опрацюванні травми, то дослідження взаємозв'язку прив'язаності до місця та менталізації в процесі проживання травми переселення внаслідок війни є місцем, що викликає науковий, а також практичний інтерес. Подібних досліджень у науковій літературі не знайдено. Тому **метою даного дослідження** стало дослідити прив'язаність до місця як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни. Оскільки, якщо ми будемо знати, як ці конструкти взаємопов'язані, ми зможемо більш чітко розуміти напрями допомоги постаждалим особам, та на основі цього створювати рекомендації, здійснювати профілактичні заходи, кризові та психотерапевтичні втручання.

Об'єкт дослідження: Прив'язаність до місця.

Предмет дослідження: Прив'язаність до місця у переселених осіб, як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу теоретико-методологічних підходів, окреслити поняття «прив'язаність до місця» та «менталізація» та їх роль у контексті переселення внаслідок війни.
2. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження взаємозв'язку прив'язаності до місця та менталізації травматичного досвіду переселення внаслідок війни.
3. Встановити взаємозв'язки між прив'язаністю до місця попереднього проживання (до переселення), прив'язаністю до місця теперішнього проживання (після переселення), рівнем менталізації, та травматичним досвідом.
4. Провести якісний контент-аналіз зібраних даних у відкритих питаннях.

5. Проаналізувати та окреслити перспективи подальших досліджень у взаємозв'язку між прив'язаністю до міста та менталізації травми переселення внаслідок війни.

Гіпотези дослідження:

1. Існує взаємозв'язок між типами прив'язаності до місця, та рівнем менталізації травми переселення внаслідок війни.
2. Існує взаємозв'язок між прив'язаністю до попереднього місця проживання (до України) та прив'язаністю до поточного місця проживання (до Польщі) при переселенні внаслідок війни, та рівнем менталізації травми.
3. Існують відмінності у менталізації травми переселення внаслідок війни, у осіб з різним рівнем прив'язаності до місця.
4. Існують відмінності у описах про досвід переселення внаслідок війни, у осіб які мають різний тип прив'язаності до місця.

Методи дослідження:

Теоретичні: систематизація теоретичних та експериментальних даних що стосуються предмету та об'єкту дослідження, їх аналіз, синтез, узагальнення та порівняння.

Емпіричні методи використовувалися при зборі даних шляхом заповнення опитувальників. Були використані такі методика: Опитувальник Гаузберга для вимірювання рівня менталізації (MZQ) (адапт. Турецької Х.І., Кунікевич Б.І.), Опитувальник Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ) (Gori et al., 2021), опитувальник «Прив'язаності до місця» (Lewicka, 2011). Який був модифікований для ситуації проживання «до переїзду» та «після переїзду» у Польщу, а також шкалу акультурації, International Trauma Questionnaire (Cloitre et al., 2018), опитувальник Carver, (1997) Measure of Attachment Qualities (MAQ). Також, у опитування були включені деякі анкетні запитання, які мали намір визначити соціально демографічні дані опитуваних осіб, наміри їх щодо

подальшого місця проживання, а також відкрите питання для отримання якісних даних щодо суб'єктивного досвіду переселення з України у Польщу внаслідок війни. Збір емпіричних даних здійснювався за допомогою поширення форми створеної на основі Google Forms, у соціальних медіа таких як Facebook, Instagram, Telegram, що дало змогу залучити достатню кількість осіб.

Статистичні методи: Обробка статистичних даних відбувалася за допомогою пакету статистичних програм Statistica 8.0. Був проведений кореляційний аналіз між прив'язаністю до місця та рівнем менталізації травми та порівняльний аналіз рівня прив'язаності та металізації між особами з найбільш вираженими ознаками травмованості та найменш вираженими. Були проведені кластерні аналізи по традиційній прив'язаності до місця, активній прив'язаності до місця, відсутності прив'язаності до місця і порівняльні аналізи отриманих груп за менталізацією травми переселення внаслідок війни. Також був проведений контент-аналіз даних отриманих у відкритих відповідях.

Теоретичне та практичне значення роботи: Віднайдення взаємозв'язків між конструктами, що досліджуються у даній роботі може дати поштовх до нових досліджень, та вказати напрями розвитку науки у даній сфері. Результати роботи, також можуть стати основою для розробки практичних протоколів допомоги переміщеним особам у зв'язку з війною, або приводом для внесення змін у вже існуючі інструкції.

Група досліджуваних: В дослідженні взяли участь 145 осіб, що переїхали з України до Польщі внаслідок повномасштабного вторгнення 24.02.22. В опитуванні взяли участь особи, які до 24.02.22 проживали на території 21 області України, а на момент проходження опитування (початок опитування 22.02.23, завершення 14.03.23) проживали у Польщі. Вік опитуваних становив від 18 до 62 років. З них 138 жінок та 7 чоловіків.

Структура та обсяг роботи: Робота складається з 3-х розділів, 71 сторінки, 33 рисунків, 5 таблиць, 55 наукових джерела, 10 додатків

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1 Менталізація травми переселення у наслідок війни

1.1.1 Поняття менталізації, історія та походження

Поняття менталізації виникло на зламі психотерапевтичних теорій, як таке, що описує процеси, що відбуваються у психіці особи, яка взаємодіє з іншою особою. Дану концепцію розвинув Fonagy. В лекції, прочитаній у 1992 році, він стверджував, що безпечна базова прив'язаність та батьківська здатність до менталізації до певної міри, є так-званим імунітетом від впливу травматичних життєвих подій на психіку людини протягом життя (Fonagy, Campbell & Luyten, 2023). З того часу проводилося багато досліджень на тему феномену менталізації, були створені опитувальники, що вимірюють даний конструкт, а також з'явилася психотерапія що базується на менталізації.

Менталізація походить від таких теоретичних течій: когнітивна психологія, психопатологія розвитку, психоаналітична теорія об'єктних стосунків (Біон), франкомовний психоаналіз. Когнітивні психологи зосереджувалися на дефіцитах пов'язаних з аутистичним спектром, Біон займався розладом мислення, який спостерігається при психозі. Франкомовні психоаналітики відштовхувалися від розладів соматизації, які спостерігаються у людей, що, на їхню думку, схильні виражати емоції соматично, а не вербально. Фонагі та його колеги зосереджуються на пограничному розладі особистості (Holmes, 2006). Отже, поняття менталізації мало б об'єднувати, а можливо, і у загальнювати процеси, які відбуваються при різних станах психіки.

Поглянемо на даний конструкт ближче. Підсумовуючи попередніх дослідників Daubney & Bateman (2015) визначають менталізацію, як процес за допомогою якого, людина осмислює психічні стани іншої особи, та самої себе. Це осмислення відбувається явно та імпліцитно, в термінах суб'єктивних станів та психічних процесів. А без менталізації не може бути стійкого відчуття себе, конструктивної соціальної взаємодії, взаємності у стосунках і відчуття особистої

безпеки. Що, безсумнівно, впливає на психологічний добробут та психічне здоров'я особи.

Allen (2006) зазначає, що менталізація - це дія, а не пасивний стан. Коли вона на високому рівні, то при взаємодії з іншою особою, людина залишається уважною до ментальних станів як і своїх, так і чужих. Добре менталізуючи, ми можемо не лише приймати рішення щось робити, але й чогось не робити (Allen, 2006). Тобто вільно обирати. Менталізуючи, ми здатні бачити в іншій особі людину, а не об'єкт. А отже, здатні прийняти те, що особа може відреагувати на наші ітерації іншим чином, а ніж ми. Та мати особисті змісти наповнені іншим значенням ніж наші. Holmes (2006) також визначає менталізацію, як процес, здатність або навичку, яка може бути відсутня, або присутня більшою чи меншою мірою. Отже, менталізація є протяжною в часі і може змінюватися протягом життя в ту чи іншу сторону, залежно від особливостей, обставин та можливостей особи, що менталізує.

Allen (2006) пише, що більшість ментальних станів, які наша психіка прагне менталізувати, це є емоційні стани нас самих, і інших. Він виділяє емпатію, як одну з основних частин менталізації. І показує, що емпатія, яка є основним інструментом і у психотерапевтичній роботі, і у взаємоз'язку між людьми, сама по собі є емпатичною. А отже не можна стверджувати, що менталізація є беземоційною.

Визначаючи складність пізнання власного розуму Allen (2006) розділяє менталізацію на експліцитну та імпліцитну. Що прямо пов'язно з типами пам'яті (експліцитної та імпліцитної). Автор зазначає, що під час експліцитної менталізації за допомогою звернення до експліцитної пам'яті, ми можемо розширювати рамки свідомості, та створювати наративи про психічні стани (Allen, 2006).

Українські дослідники Семків, Кечур та Тимків проводять дослідження менталізації та зазначають, що внаслідок психологічного консультування

спрямованого на підвищення рівня менталізації, навіть через тривалий час по завершенні консультування, здатність до менталізації продовжує зростати (Semkiv & Kechur & Tymkiv & Tkachuk, 2022).

Менталізація може відбуватися в різних часових рамках. Оскільки у кожної особи є минуле (яке можна згадати, про яке можна розповісти), теперішній момент (те що відбувається тут і зараз) і майбутнє (яке можна фантазувати, або прогнозувати). На важливість експліцитного менталізування у різних часових межах вказує Allen (2006). Він звертає увагу на те, що експліцитне менталізування минулого, це і є те, чим найчастіше займаються на терапії в клінічній практиці. Це і є намагання перетворити ретроспективу в передбачення, що мало б допомогти клієнту у майбутньому менталізувати в процесі тут і зараз. (Allen, 2006)

Те що фіксує експліцинта пам'ять є лише частиною нашого досвіду людини, тому дуже логічно в теорії менталізації знайшло місце опрацювання імпліцитного досвіду і переживань. Allen (2006) говорить, що імпліцитне менталізування відбувається інтуїтивно, процедурно, автоматично і несвідомо. На відміну від експліцитного, коли менталізування відбувається цілеспрямовано і свідомо. Ці два способи менталізування є нерозривно пов'язані між собою. А отже впливають один на один. І експліцитно і імпліцитно ми менталізуємо і себе і інших. Mitchell & Steele (2021) припускають, що в основі точної імпліцитної менталізації лежить нейроцепція. А також стверджують, що експліцитна менталізація може зайти лише настільки далеко, наскільки дозволяє імпліцитна менталізація. Що може бути своєрідним захистом психіки від надмірних травмуючих переживань.

Можна провести деякі паралелі між емпатією та менталізацією. Allen (2006) пише про те, що, як і менталізація в більш широкому сенсі, емпатія охоплює широкий діапазон реагування, від імпліцитного до експліцитного. Автор

особливо виділяє емпатію, серед інших аспектів менталізації, і стверджує що він може бути найважливішим.

Дослідники, також, дуже часто, пов'язують менталізацію з ранньою прив'язаністю. Розуміння складних пацієнтів, які здебільшого не мають безпечного типу ранньої прив'язаності і призвели до потреби виділення менталізації в окремий конструкт. Дослідники помічають обернений зв'язок між менталізацією та активацією системи прив'язаності (Daubney & Bateman, 2015). Розвиток здатності до менталізації розглядається, як результат багаторазових взаємодій між батьками та дитиною в ранньому віці, в яких батьки відображають психічні стани дитини (Grebow, 2008). Важливим досвідом у розвитку дитини є відчуття того, що її знають. Мати мала б знати і відчувати дитину, щоб дитина могла відчувати, що хтось відчуває її існування, як своє власне (Mikic & Terradas, 2014).

Отже, при розвитку небезпечних типів прив'язаності (тобто, при недостатній зустрічі об'єкта прив'язаності з емоційними потребами дитини) і здатність до менталізації буде нижча. Однак, оскільки у психотерапевтичному процесі є можливість розвитку безпечного типу прив'язаності, то і здатність до менталізації буде збільшуватися. Здатність до менталізації збільшується коли в терапевтичному середовищі формується нова безпечна прив'язаність. І як результат, сприяє розвитку репрезентативної системи і надає можливості для афективного вираження через символізацію і саморефлексію (Grebow, 2008). Так Holmes (2006) пише, що надійна прив'язаність призводить до виникнення менталізації і, навпаки, здатність до менталізації є маркером надійної прив'язаності.

Mitchell & Steele (2021) виділяють такі адаптивні функції менталізації:

Допомога у розпізнаванні різних психічних станів; сприяння більшому відчуттю безпеки, зв'язку і захищеності; сприяння розвитку відчуття себе, своєї ідентичності; розвиток здатності відсторонятися від наших почуттів, коли це

необхідно, щоб ми могли розглядаючи речі більш збалансовано з різних точок зору; підтримка здатності зупинятися і роздумувати, допомагаючи нам розвивати кращий самоконтроль.

Отже поняття менталізації є досить змістовним поняттям, яке описує можливість осмислювати себе, інших та досвід взаємодії з іншим. Добрий рівень менталізації важливий і для комфортного співіснування з оточуючими, і для побудови стосунків з іншими, і для адаптації до оточуючого середовища.

1.1.2 Нементалізовані стани психіки та їх роль у проживання травми переселення у наслідок війни

Вище ми розглянули походження і функції менталізації. Очевидно, що здатність до менталізації розвивається з дитинства. Але чи бувають стани і періоди, коли здатність до менталізації зменшується у процесі життя. Allen (2006) пише, що люди з психопатологією схильні бути несвідомими частіше і в більшій мірі ніж інші. У режимі нементалізації (або пременталізації) ми можемо дегуманізувати і ставитися один до одного як до об'єктів, стаючи примусовими і контролюючими (Allen & Fonagy, 2006). Також, українські дослідження менталізації, проведені Семків, Турецькою, Кривенко та Кечуром підтверджують зв'язок між нижчим рівнем менталізації та нижчим рівнем тестування реальності, вищим рівнем дезадаптивного нарцисизму та ненадійними типами міжособистісної прив'язаності (Semkiv & Turetska & Kryvenko & Kechur, 2022). Що підтверджує зв'язок між здатністю до менталізації та рівнем структурної організації особистості.

Дослідження свідчать про те, що особи з дисоціативними розладами та комплексним ПТСР, мають знижений рівень менталізації. Найбільше це виражається в тому, що уявлення, яке вони мають про себе та інших ґрунтується на травматичному досвіді (Bateman & Fonagy, 2016; Luyten & Fonagy, 2019 цитується за Mitchell & Steele, 2021). Автори пояснюють це тим, що у травмованих осіб присутнє надмірне емоційне збудження, що знижує здатність

мозку мислити на когнітивному рівні. Частини травми у соматичному досвіді сприяють, також, зниження відчуття тіла. А отже менталізація знижується і на тілесному рівні (Mitchell & Steele, 2021).

Механізм зниження менталізації під час травматичних подій дуже добре описується тим, що першочергово, у несприятливому середовищі, особа починає шукати допомоги іншої особи, когось з ким би можна було розділити дані негаразди. Однак, за відсутності такої допомоги, може розвинутися в якості адаптивного механізму – епістемічна пильність. Вона породжує ізоляцію та відчуття відсутності соціальної підтримки (Fonagy, Campbell, & Luyten, 2023). Крім того травмуючим, також може бути вплив життя в суспільстві, в якому активніше функціонують нементалізаційні режими. У такому середовищі епістемічна довіра до інших може бути знижена (Campbell & Allison, 2022). Таким чином, травмована особа схильна потрапити в нементалізовані стани, які утруднюють адаптацію та відновлення.

Ці способи переживання себе та інших схожі на способи дітей у віці, коли менталізація ще не була розвинена (Bateman & Fonagy, 2016). Під час травми можуть з'являтися частини психіки, які наче застрягають у моменті травми, регресують до більш ранніх моделей мислення, та демонструють брак менталізації (Mosquera & Steele, 2017). Дослідники виділяють три пременталізаційних режими: режим удавання, режим психічної еквівалентності, телеологічний режим. Ці способи сприйняття себе та інших часто зустрічаються у осіб з дисоціативними розладами та комплексним ПТСР (Mitchell, & Steele, 2021), а також є присутні при Межовому розладі особистості (Bateman & Fonagy, 2016). Mitchell & Steele (2021) пишуть, що режим удавання, режим психічної еквівалентності та телеологічний режими- можуть бути присутні не лише окремо один від одного, а також поєднуватися, бути одночасно, та перетікати одне в одного. Отже ми не можемо сказати, що якщо в особі присутній один з даних пременталізаційних режимів, то інших немає.

Розглянемо ближче кожен з вище згаданих режимів пременталізації.

Режим удавання, характеризується відірваністю від реальності думок і почуттів. Що у дітей, що у дорослих це виглядає як гра в удаваний, світ фантазій, який вони не пов'язують зі своєю фактичною фізичною реальністю (Bateman & Fonagy, 2016). Іншими словами, це режим, коли особа діє «так, ніби» вона має контакт з собою та іншим, але, насправді, не має суб'єктивного досвіду такого контакту (Mitchell, & Steele, 2021). Наприклад, дитина з розладом прив'язаності (який теж характеризується пременталізаційними режимами), що функціонує у режимі удаваності, може піти у світ фантазій або стати надмірно контрольованою, наприклад, наполягаючи на тому, щоб уявного друга одягали одночасно з нею (Holmes, 2006).

У режимі удавання може відбутися таке явище, як псевдоменталізація, або гіперменталізація. Гіперменталізація присутня у осіб, які добре розуміють ментальні стани на когнітивному рівні, але мають мало зв'язку з емоційним рівнем розуміння (Bateman & Fonagy, 2016). Тому, інколи, цей стан важче піддається діагностиці. Bateman & Fonagy (2016) пишуть, що уявний режим та гіперменталізація з'являється, якщо погано розвинена експліцитна, рефлексивна та контрольована менталізація.

Режим удавання тісно пов'язаний з ПТСР, та іншими станами, що розвинулися внаслідок травми, оскільки в його природі є фобічне уникнення внутрішнього досвіду, заціпеніння та деперсоналізація (Mitchell, & Steele, 2021).

Режим психічної еквівалентності характеризується конкретним мисленням, яке заміняє критичне та символічне мислення, та виникає якщо афект домінує над пізнанням (Bateman & Fonagy, 2016). Особи, що функціонують в даному режимі вважають, що так як вони відчувають і думають, це повністю співпадає з зовнішньою реальністю (Mitchell, & Steele, 2021). Отже, регідність, що присутня у даному режимі утруднює зв'язок зі світом, його осмислення та адаптацію. Bateman & Fonagy (2016) пишуть, що у режимі

психічної еквівалентності думки і почуття особи стають для неї занадто реальними. І як наслідок людині надзвичайно важко навіть припустити що в дійсності може бути по-іншому. Автори, також зазначають, що даний режим пременталізації, є нормою для дитини віком 20 місяців (Bateman & Fonagy 2016).

Пов'язуючи режим психічної еквівалентності з порушеннями спричиненими травматичним досвідом, можна сказати, що якщо частина психіки зафіксована в травмі вторгається в функціонування частин психіки повсякденного життя, виникає плутанина щодо того, чи реальна та реальність, в якій є зараз особа фактично, чи та яка була на момент травми (Mitchell, & Steele, 2021). Яскравість і химерність суб'єктивного досвіду можуть проявлятися як квазіпсихотичні симптоми, а також у фізично переконливих спогадах, пов'язаних з ПТСР (Bateman & Fonagy, 2016).

Телеологічний режим характеризується станом, коли відкидається значення змін у свідомості, і лише фізичні дії визнаються такими, що можуть вплинути на себе, або інших. Психічні стани визнаються лише тоді, коли їх стан можна фізично спостерігати (Mitchell, & Steele, 2021). Телеологічний режим впливає з нехтування внутрішніми ознаками, і тотального фокусування на зовнішніх ознаках (Bateman & Fonagy, 2016). У даному режимі можуть з'являтися саморуйнівні дії, самоушкоджуюча та суїцидальна поведінка, що і є намаганням змінити власний психічний стан хоча б тимчасово. При цьому приділяється мало уваги емоційним кореням даного небажаного стану (Mitchell, & Steele, 2021).

У контексті даної роботи, розглядати пременталізаційні стани особливо важливо. Оскільки ескалація міжнародного збройного конфлікту в Україні змусила людей покинути свої домівки в пошуках безпеки, що спричинило зріст ризику розвитку ПТСР та інших станів спровокованих травматичним досвідом.

Згідно інформації поданої на сайті Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, 4.04.2023 у Європі зафіксовано понад 8 млн осіб, що переїхали

з України у наслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24.02.2022р. З них більше 5 млн осіб, зареєстровані для отримання тимчасового захисту у Європі. Станом на 4.04.2023 більше ніж 1,5 млн переміщених осіб отримали тимчасовий захист у Польщі, що є найбільшим показником серед всіх країн, які прийняли переміщених осіб у зв'язку з війною в Україні (Situation Ukraine Refugee Situation, 2023, April 4).

Як показують дослідження що проводилися в різний період і в різних країнах, ризики ПТСР та інших психічних розладів (таких, як депресія та тривожний розлад) у осіб, що були вимушено переселені за межі власної країни через збройні конфлікти та стихійні лиха, є значно вищими ніж у відповідних за віком загальному населенні країн, куди вони переселилися (Fingerle & Wink, 2020). Keyes (2000) поділяє стресові фактори, що впливають на біженців на дві групи: передміграційні та постміграційні стресові фактори. Аналогічно Porter & Haslam (2005) в своїх дослідженнях доводять, що психологічні наслідки переміщення внаслідок війни, це не лише результат гострого стресу, вони також залежать від економічних, соціальних та культурних умов до переселення і після.

Натомість Ryan, Dooley & Benson, (2008) поділяють процес міграції, на 3 фази: передміграційна, міграційна (або втеча), та постміграційна. Можемо припустити, що стресові фактори, що впливають на психічне здоров'я переміщених осіб внаслідок війни, також існують у процесі втечі. Яка сама по собі може бути травмуючим та важким переживанням. Також, дослідження, що було проведено вже у 2022 році у центрі для українських біженців у м. Перемишль (Польща) та для ВПО у Львові (Україна) показало, що стан психічного здоров'я переміщених осіб здебільшого позитивно корелював з тривалістю поїздки, кількістю днів, проведених у центрі, а також з останнім контактом з близькими людьми (Rizzi, Ciuffo, Sandoli, Mangiagalli, de Angelis, Scavuzzo, Nych, Landoni & Ionio, 2022).

Отже, можна сказати, що стресові фактори які присутні в процесі втечі (переміщення), теж мають значення. Так, наприклад відсутній контакт з близькими, може негативно впливати на психологічний стан і під час переїзду. А отже і можуть стати частиною травматичного досвіду, який в свою чергу може призвести до зниження здатності до менталізації, та функціонування у пременталізаційних станах.

1.2 Прив'язаність до місця проживання

1.2.1 Прив'язаність до місця проживання у контексті вимушеного переселення

Ще у 60-х роках ХХ століття, науковці зацікавилися наслідками вимушеного переміщення для психічного здоров'я, і намагалися віднайти зв'язок між психологічним станом переселених осіб, та фактом їхнього переселення. Fried (1967) одним з перших дослідив даний зв'язок і описав наслідки вимушеного переміщення. Він писав, що при вимушеному переїзді з рідного місця виникає реакція подібна до проживання горя при розриві романтичних стосунків (Fried, 1967). В інших дослідженнях тих часів було зазначено, що внаслідок вимушеного переселення можуть виникнути почуття дезорієнтації, відчуження і ностальгії, які можуть вплинути на психічне здоров'я в цілому (Thompson, 1996).

За більш сучасним поглядом стверджується, якщо переселення відбувається у наслідок непереборних зовнішніх обставин, коли назад повернутися неможливо, зв'язок з країною, де вони народилися раптово переривається. Цей стан відрізняється від стану мігрантів, переїзд яких до нової країни осмислений та спланований, і більше власним вибором, економічними та соціальними чинниками (Nicolais, Perry, Modesti, Talamo & Nicolais, 2021). Це важливо, у контексті даної роботи, оскільки від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24.02.22, до моменту цього дослідження пройшов майже рік, і гострота військових дій у деяких регіонах України зменшилася. А отже переселення

українців закордон може мати одночасно і риси притаманні вимушеного переселення, і міграції.

За даними досліджень (Nicolais et al., 2021), мігранти схильні більше підтримувати зв'язки з рідними країнами, ніж вимушені переселенці. Що сприяє зміцненню прив'язаності до країни, звідки приїхали, та формуючи на її основі прив'язаність до нового місця проживання. Однак і у тих хто переїхав вимушено прив'язаність до нового місця формується на основі прив'язаності до попереднього місця (Nicolais et al., 2021).

Разом з вимушеним переселенням та міграцією, постає конструкт прив'язаності до місця. Дослідники намагаються знайти взаємозв'язки між можливостями адаптації переселених осіб, та прив'язаністю до місця, та визначити значення даного поняття. Ще у 1992 р Low & Altman (1992) визначили прив'язаність до місця як емоційно наповнений зв'язок людей з місцями (житлом, роботою, місцем відпочинку, тощо). Тобто це емоційна прив'язаність до місця, відчуття приналежності до нього та бажання повернутися (Lewicka, 2014). Lewicka (2008) в свою чергу вказує на те, що в науковому суспільстві існує деяка трудність у визначенні того, як вимірювати взаємозв'язки людей з місцями. Паралельно існує декілька конструктів, таких як прив'язаність до місця, ідентифікація з місцем, відчуття місця, залежність від місця.

Сучасні автори, пов'язують прив'язаність до місця з базовою прив'язаністю, оскільки за теорією прив'язаності Боулбі, безпечна базова прив'язаність є захисним фактором, від якого можна відштовхнутися для дослідження навколишнього середовища (Bowlby, 1973).

Процес, за допомогою якого розвивається теорія прив'язаності до місця Morgan (2010) розглядає як аналогію процесу розвитку міжособистісної моделі прив'язаності. Автор порівнює повторювану взаємодію дитини з об'єктом прив'язаності, що стає основою для моделі прив'язаності, з повторюваною взаємодією з навколишнім середовищем, що в свою чергу наповнена сенсорною

та афективною взаємодією, і стає основою для формування моделі прив'язаності до місця (Morgan, 2010).

У широкому значенні Low & Altman (1992) визначили такі функції прив'язаності до місця: сприяння відчуттю повсякденної безпеки, що надає можливість відпочинку, творчості і достатньому рівню управління життям; сприяння відчуттю пов'язаності людей з друзями, партнерами, родичами, релігією та культурою у відкритий (територіально) та у символічний (у спогадах) способи. Дані функції є інтегруючими, що забезпечують особу відчуттям цілісності (Low & Altman 1992). Це, вказує, також на те, що теорія прив'язаності має багато спільного з теорією міжособистісної прив'язаності (Scannell & Gifford, 2017). І міжособистісна прив'язаність і прив'язаність до місця підтримується через пошук близькості, і за свого позитивного значення, можуть давати людям відчуття безпеки та комфорту що сприяє інтересу до дослідженню середовища (Scannell & Gifford, 2014).

Lewicka (2011a) визначає три групи предикторів прив'язаності до місця. Перша група, це соціально-демографічні предиктори, такі як вік, освіта, соціальний статус, тривалість проживання, наявність власного житла, мобільність, наявність дітей, розмір громади. Друга група це соціальні предиктори, до яких входять зв'язки у громаді, що визначають «місцевий соціальний капітал». Третя група, це фізичні предиктори, перелік яких не є сформований, бо він може мати безліч варіантів (Lewicka, 2011a).

Новоприбулу людину, у місцеву, перетворює саме розвиток прив'язаності до місця (Nicolais et al., 2021). А отже при міграції, це є важливим процесом. Часто в процесі переселення одночасно співіснують різні аспекти прив'язаності до місця, які поступово формуються під час адаптації до нового місця проживання (Nicolais et al., 2021). Trąbka (2019) стверджує, що прив'язаність до нового місця розвивається не рівномірно. Такі аспекти як залежність від місця та

дослідження місця, можуть виникнути швидше. Натомість ідентичність місця та успадковане місце розвиватиметься довше.

Toruńczyk-Ruiz & Brunarska (2020) досліджували явище української міграції у Польщу ще до повномасштабного вторгнення 2022р. Українці що приїзжали до Польщі, часто не укорінювалися там, на відміну від інших переселенців, яким потрібно було робити вибір. Тобто міграція до ескалації війни була циркулярною. Дослідники виявили, що мігранти, які мали міцні зв'язки з поляками, були сильніше прив'язані до міста (у випадку даного дослідження, до Варшави). Що було в свою чергу пов'язане з наміром оселитися там на постійній основі (Toruńczyk-Ruiz & Brunarska, 2020).

Що стосується вимушеного переселення, то ситуація може бути дещо складнішою, у зв'язку з підвищеним ризиком травматизації. Luci (2020) порівнює вимушене переміщення і втрату домівки з втратою частини себе, і зазначає, що такий досвід потенційно може мати значний негативний вплив на психіку особи. Залежно від важкості досвіду, що пережила особа, особистих ресурсів, психічної структури, та інших психологічних, соціальних та демографічних факторів – ступінь впливу буде різний (Luci, 2020). Але завжди ризик наслідків залишиться значним. Також, Gustafson (2014) стверджує, що вимушене переселення може порушити прив'язаність до місця. Про, також, свідчить дослідження Reese, Oettler & Katz (2019) в якому було запропоновано учасникам уявити втрату фізичної чи соціальної ознаки місця, і вимірювали їх прив'язаність до нього. Як результат дослідники помітили значне зменшення прив'язаності до місця (Reese, Oettler & Katz, 2019). А отже і реальна ситуація втрати домівки, та звичного середовища внаслідок війни, і як наслідок вимушеного переселення, може негативно впливати на прив'язаність до місця.

Розглянемо, дослідження, які вказують на значення прив'язаності до місця у контексті вимушеного переселення. Дослідники припускають, що на розвиток прив'язаності до місця можуть впливати самоконтинуальність і рівень

задоволення психологічних потреб. (Albers, Ariccio, Weiss, Dessi & Bonaiuto, 2021). І оскільки Scannell & Gifford (2017) у своєму дослідженні довели, що після візуалізації рідного місця прив'язаності зростає відчуття самоповаги, приналежності та сенсу існування. Отже, в контексті пам'яті, спогадів та уяви поняття прив'язаності до місця може бути підтримуючим фактором і для тих, хто є далеко від нього. То можна припустити і зворотнє, що при наявності доброї прив'язаності до місця народження, переселені особи, можуть задовільняти частину власних психологічних потреб, використовуючи пам'ять та уяву.

Також варто зазначити значення пам'яті та часу. Lewicka (2014) вказує на те, що часовий вимір це дійсність в якій існує конструкт прив'язаності до місця. Людина досвідчує різні переживання за час проживання у певному місці. Цей досвід залишається в пам'яті і емоційно наповнює зв'язок з місцем проживання. Час у стосунку з місцем надає відчуття тяглості, та постійності (зв'язку минулого, з теперішнім і майбутнім). І тому пам'ять може слугувати фасилітатором прив'язаності до нових місць (Lewicka, 2014). Що може мати велике значення у формуванні прив'язаності в ситуації вимушеного переселення

1.2.2 Активна та традиційна прив'язаність до місця проживання

На основі типології прив'язаності до місця, запропонованої Hummon (1992), Lewicka провела декілька досліджень, щоб визначити типологію прив'язаності до місця. За допомогою двох загальнонаціональних опитувань, в Польщі (2556 респондентів) та в Україні (3000 респондентів) (Lewicka, 2013), та великого загальнопольського дослідження (Lewicka, 2011b) підтвердилося п'ять якісно різних способів, ставлення до місця в якому проживають респонденти. Ці п'ять способів представлені двома формами прив'язаності і трьома форми неприв'язаності (Lewicka, 2013). В подальших своїх дослідженнях Lewicka звела п'ять психологічних профілів (що вийшли внаслідок дослідження) до таких двох вимірів, як Локалізм та Активність (Lewicka, 2013). А згодом, виділила три типи прив'язаності до місця. А саме: активну прив'язаність (аналог ідеологічної

вкоріненості за Hummon (1992)), традиційну прив'язаність (аналог повсякденної прив'язаності за Hummon (1992)) та відсутність прив'язаності (поєднання трьох інших типів) (Lewicka, 2013).

В даній роботі будемо більш детально розглядати перші дві форми прив'язаності: традиційну і активну. Оскільки саме вони найбільше нас цікавлять в контексті вибудови прив'язаності до нового місця проживання, у контексті вимушеного переселення внаслідок війни. Активна та традиційна прив'язаності мають різні риси, а також різні функції та процеси формування. Традиційну прив'язаність можна охарактеризувати більше встановленою вкоріненістю яка, також має чіткий взаємозв'язок з тривалістю проживання у тій чи іншій місцевості, в той час, як активну прив'язаність можна охарактеризувати рефлексивністю і усвідомленням у виборі власного місця проживання (Грабка, 2019). Третій вимір, а саме відсутність прив'язаності, дослідники описують як суб'єктивне переконання особи, що є неважливо де жити, і що місце відіграє незначну роль у житті людини (Wnuk & Oleksy, 2021).

Дані типи прив'язаності до місця, дуже добре характеризують ситуацію у сучасному світі. Оскільки у більш старших дослідженнях, коли дана типологія ще не була виведена, кількісні дослідження, часто, виявляли негативний зв'язок між мобільністю та прив'язаністю до місця (Gustafson, 2014). Однак, вводячи дану типологію, можна стверджувати, що і особи, що свідомо обрали переїзд, теж можуть мати добру прив'язаність до місця, але, з іншими якісними характеристиками (Gustafson, 2014). В свою чергу Lewicka (2014) довела, що мобільність не обов'язково виключає прив'язаність, але може призвести до кореневого шоку та підірвати прив'язаність. Автор пов'язує традиційну та активну прив'язаність до місця з двома типами пам'яті (процедурною та декларативною), та їх функціями (Lewicka, 2014).

Варто зазначити, що у сучасних реаліях України, переселення відбувається, часто, не свідомо, а з причин які загрожують безпеці та добробуту переселених

осіб. А отже, переселеними будуть особи з різним типом прив'язаності до рідного місця, не важливо були вони схильні раніше до пошуку, міграції та свідомого вибору, чи більш до вкоріненості та осілості. Інтерес представляє дослідження того, як люди з різним типом прив'язаності до рідного місця проживання, формують прив'язаність на новому місці, а особливо у Польщі, враховуючи близькість культур, історичного бекграунду та того факту, що міграція українців до Польщі відбувала і раніше, і часто мала циркулярний характер.

Розглянемо детальніше традиційну і активну прив'язаність до місця.

Традиційна прив'язаність до місця. Здебільшого у своїх дослідженнях науковці, отримали схожі результати у дослідженні психологічного профілю особи, яка має традиційну прив'язаність до місця. А саме, дослідник стверджують, що особи з традиційною прив'язаністю до місця проживання є осілими мешканцями місцевості, місце є для них особливо цінним ресурсом, який неможливо нічим замінити, це їхня база та основа, яка допомагає втілювати життєві прагнення (Wnuk & Oleksy, 2021). Люди з традиційною прив'язаністю у середньому старші, мають нижчий рівень освіти (Lewicka, 2011a), нижчий соціальний і культурний капітал порівняно з особами з активною прив'язаністю (Lewicka, 2013). Людям з традиційною прив'язаністю до місця, здебільшого притаманні просоціальні та консервативні погляди. Особливе значення надають традиціям (Lewicka, 2013). Дослідники стверджують, що особи з традиційно прив'язаністю сприймають зв'язок людини з місцем, як само собою зрозуміле і щось таке, що просто існує (Wnuk & Oleksy, 2021).

Активна прив'язаність до місця проживання. На противагу до осіб з традиційною прив'язаністю, особи з активним типом прив'язаності до місця більш свідомо ідентифікуються з місцем, досліджують його та відкривають його історію. У їх психіці присутня більш складна репрезентація місця проживання, яка включає і плюси і мінуси даного місця (Wnuk & Oleksy, 2021).

У осіб з активною прив'язаністю до місця проживання, вищий культурний та соціальний капітали, ніж у осіб з традиційною прив'язаністю до місця проживання (Devine-Wright, 2013). Вони демонструють високий рівень довіри, як до близьких, так і до далеких осіб. Їм притаманні доброзичливість, універсалізм та відкритість до досвіду (Lewicka, 2013). Особи з активною прив'язаністю до місця, частіше залучені до соціальних активностей, до місцевих організацій та протестних діяльностей (Lewicka, 2011b).

Отже традиційний і активний тип прив'язаності до місця мають різні якісні характеристики у психіці особи, що може відобразитися також у процесі переживання травматичного досвіду вимушеного переселення.

1.3 Теоретична модель та гіпотези дослідження

Отже за даними досліджень, травматичний досвід вимушеного переїзду може спричинити «кореневий шок» та порушити прив'язаність до місця в якому проживала особа до переїзду (Lewicka, 2014), а це, в свою чергу, може вплинути на формування прив'язаності до нового місця проживання, оскільки прив'язаність до нового місця формується на основі прив'язаності до попереднього місця проживання (Nicolais et al., 2021).

З іншої сторони, аналіз наукових джерел показує взаємозв'язок між травматичним досвідом, загалом (а отже і досвідом вимушеного переселення, зокрема (Fried 1967)) та здатністю до менталізації. Внаслідок переживання травматичного досвіду психіка може регресувати до нементалізаційних станів психіки. Що в свою чергу, часто спостерігаються при ПТСР та інших розладах зумовлених травмою (Bateman & Fonagy, 2016; Luyten & Fonagy, 2019 цитується за Mitchell & Steele, 2021). Інші дослідження вказують на те, що навіть візуалізація рідного місця впливає на психічний стан особи (Scannell & Gifford, 2017). Що теж може мати зв'язок зі здатністю до менталізації.

Ці два висновки вказують на можливий зв'язок між прив'язаністю до місця проживання та здатністю до менталізації травми пов'язаної з переселенням. Також, на даний зв'язок вказує теорія міжособистісної прив'язаності. Що зробила свій внесок як у теорію прив'язаності до місця, так і у теорію менталізації. Автори стверджують, що прив'язаність до місця формується на основі міжособистісної прив'язаності, і за тим самим механізмом що і вона (Scannell & Gifford, 2017). Особа формує афективні та сенсорні зв'язки з місцем, як і з об'єктом прив'язаності (Morgan, 2010). В свою чергу доведено, що надійна прив'язаність призводить до виникнення менталізації (Holmes, 2006). Тобто обидва конструкти формуються на основі міжособистісної прив'язаності. На рис 1.1 зображена теоретична модель нашого дослідження.

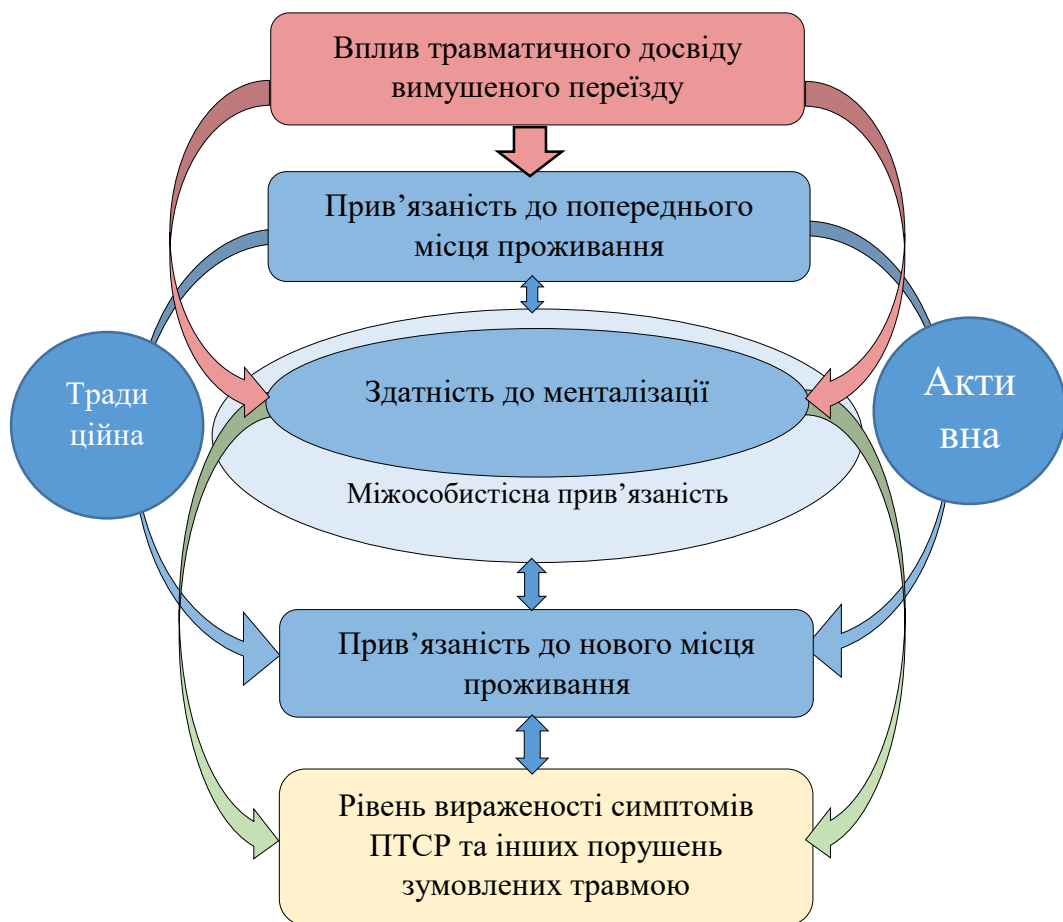


Рис 1.1 Теоретична модель

Отже, у зв'язку з даними наведеними вище, а також актуальністю ситуації переселення в наслідок війни з України в Польщу, для даного дослідження було сформовано наступні гіпотези:

1. Існує взаємозв'язок між типами прив'язаності до місця, та рівнем менталізації травми переселення внаслідок війни.
2. Існує взаємозв'язок між прив'язаністю до попереднього місця проживання (до України) та прив'язаністю до поточного місця проживання (до Польщі) при переселенні внаслідок війни, та рівнем менталізації травми.
3. Існують відмінності у менталізації травми переселення внаслідок війни, у осіб з різним рівнем прив'язаності до місця.
4. Існують відмінності у описах про досвід переселення внаслідок війни, у осіб які які мають різний тип прив'язаності до місця.

Висновки до першого розділу

У результаті огляду наукових робіт у проблематиці прив'язаності до місця та менталізації, можна стверджувати, що обидві концепції є відносно молодими психологічними конструктами. Обидва конструкти тісно пов'язані з теорією міжособистісної прив'язаності. Водночас, обидва конструкти пов'язані з психічним благополуччям, та здатністю до адаптації. Переважна більшість попередніх кількісних досліджень прив'язаності до місця при переселеннях, проводилися, у мігрантських середовищах, де переселення не були спричинені військовими конфліктами та стихійними лихами, а були свідомим вибором. Натомість, попередні якісні дослідження прив'язаності до місця, здебільшого, проводилися серед вимушено переселених осіб та біженців. Дослідження менталізації проводилися більше у контексті травми, межового та інших розладів особистості.

Це вказує на те, що дане дослідження, може бути корисним і у клінічній практиці, яка, безсумнівно, буде потрібною внаслідок ступені та масштабів

загрози травми у українському суспільстві. Важливість даного дослідження підкреслюється тим, що досліджень взаємозв'язку прив'язаності до місця, та менталізації- не знайдено. Отже, **метою даного дослідження** стало дослідити прив'язаність до місця, як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни.

РОЗДІЛ 2. МАТЕРІАЛИ ТА ПРОЦЕДУРИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Етапи дослідження

Перший етап дослідження, полягав у тому, що були підібрані відповідні психодіагностичні методики, додаткові питання для опитування, та визначені критерії вибірки. Були підібрані такі методики: Опитувальник Гаузберга для вимірювання рівня менталізації (MZQ) (адапт. Турецької Х.І., Кунікевич Б.І.), Опитувальник Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ) (Gori et al., 2021), опитувальник «Прив'язаності до місця» Левіцької (Lewicka, 2011), а також шкалу акультурації, International Trauma Questionnaire (Cloitre et al., 2018), опитувальник Carver, (1997) Measure of Attachment Qualities (MAQ).

Другий етап містив переклад іноземних методик, а саме опитувальника Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ) (Gori et al., 2021), опитувальника «Прив'язаності до місця» Левіцької (Lewicka, 2011), також шкали акультурації, International Trauma Questionnaire (Cloitre et al., 2018). Опитувальник Прив'язаності до місця (Lewicka, 2011) був, також, модифікований у два різні варіанти для ситуації проживання «до переїзду» (в ретроспективному погляді), та «після переїзду» у Польщу (для ситуації яка є зараз).

Третій етап полягав у зборі емпіричних даних за допомогою інструменту Google Forms. Опитування було поширене через соціальні мережі, такі як Instagram, Facebook та Telegram. У даній формі опитування була представлена інформована згода про участь у дослідженні, а отже учасники були проінформовані про анонімність та конфіденційність участі у дослідженні. В якості підтримки в рамках проекту консультування ВПО, учасникам дослідження було запропоновано при бажанні залишити заявку на отримання 10 безкоштовних сесій у «Порадні» УКУ після проходження опитування.

На четвертому етапі були оброблені цифрові дані, та пораховані коефіцієнти Альфа-Кронбаха для визначення узгодженості шкал перекладених методик.

На п'ятому етапі був здійснений статистичний аналіз отриманих даних. А саме, кореляційний, кластерний та порівняльний. А також якісний контент-аналіз отриманих відкритих відповідей.

На шостому етапі відбулася інтерпретація даних статистичного аналізу. Та підтвердження або спростування, висунутих на початку дослідження, гіпотез.

2.2 Методи дослідження

Детально розглянемо опитувальники, використані у даній роботі.

Mentalization Questionnaire- Опитувальник для вимірювання рівня менталізації (MZQ), був розроблений у 2012 році (Hausberg et al., 2012). та потім у 2020 адаптований на неклінічній вибірці для української аудиторії. Адаптацію проводили Турецька та Кунікевич (Turetska & Kunikevych, 2020). Він має 15 тверджень, що складають 4 шкали, та загальний показник опитувальника. Шкали даного опитувалька: «відмова від саморефлексії» (твердження 4, 5, 6, 7, 8), «емоційне усвідомлення» (твердження 1, 2, 12, 13, 15), «режим психічної еквівалентності» (твердження 9, 10, 13), «регуляція афекту» (твердження 3, 11, 12, 14). Твердження оцінювалося в градації від 1 до 5 балів, де 1- абсолютно не згоден, 2-скоріше не згоден, 3-ні те ні інше, 4-скоріше згоден, 5-абсолютно згоден). Особливістю підрахунків даних шкал є обернена кореляцію, тобто чим більший бал, тим менша менталізація, та її складові. У даному дослідження, опитувальник був використаний для вимірювання рівня менталізації (Додаток А).

Опитувальник *Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ)* (Gori et al., 2021), був розроблений у 2021 році, Горі та колегами. Він містить 33 твердження, що складають 6 шкал (Додаток Б). Шкали даного опитувалька: «Рефлексивність» (твердження 1, 16, 18, 32, 10, 17, 31, 8, 6), «Сила Его»

(твердження 30, 25, 24, 11, 22, 26), «Налаштованість на стосунки» (твердження 28, 5, 14, 4, 21), «Стосунковий дискомфорт» (твердження 12, 9, 27, 15, 33), «Недовіра» (твердження 13, 29, 20, 19), «Емоційний неконтроль» (твердження 2, 7, 3, 23). З них «Рефлексивність», «Сила Его», «Налаштованість на стосунки»-прямі шкали, «Стосунковий дискомфорт», «Недовіра», «Емоційний неконтроль»-обернені шкали, що є важливим при підрахунку загального показника. Опитувальник був використаний для вимірювання рівня менталізації у досліджуваній вибірці.

Було зроблено переклад опитувальника українською мовою, а тому було здійснено перевірку коефіцієнтів Альфа Кронбаха по шкалах, які представлені у табл. 2.1

Таблиця 2.1

Коефіцієнти Альфа-Кронбаха шкал ММQ

Шкали	Коефіцієнт Альфа Кронбаха
Рефлексивність	0,78
Сила Его	0,79
Налаштованість на стосунки	0,68
Стосунковий дискомфорт	0,56
Недовіра	0,76
Емоційний неконтроль	0,75
ММQ загальний показник	0,81

Як видно з табл. 2.1, шкала «ММQ загальний показник» має добрий коефіцієнт Альфа Кронбаха $0,9 > \alpha \geq 0,8$. Шкали «Рефлексивність», «Сила Его», «Недовіра», «Емоційний неконтроль» мають допустимий коефіцієнт Альфа Кронбаха $0,8 > \alpha \geq 0,7$. Шкала «Налаштованість на стосунки» має сумнівний коефіцієнт Альфа Кронбаха $0,7 > \alpha \geq 0,6$. Шкала «Стосунковий дискомфорт» має низький, але все ще прийнятний, коефіцієнт Альфа Кронбаха $0,6 > \alpha \geq 0,5$.

Опитувальник «Прив'язаності до місця» Левіцької (Lewicka, 2011). Який був модифікований для ситуації проживання «до переїзду» та «після переїзду» у

Польщу. Опитувальник містить 12 запитань, які складають 3 шкали (Додаток В). Шкали опитувальника: «Традиційна прив'язаність» (твердження 1, 2, 3), «активна прив'язаність» (твердження 4, 5, 6, 7, 8, 9), «відсутність прив'язаності» (твердження 10, 11, 12). Оскільки опитувальник був перекладений українською мовою, та модифікований у ретроспективну форму для вимірювання прив'язаності до місця з якого опитувані вже переїхали (робота з образом пам'яті місця проживання до війни), то були пораховані Альфа-Кронбаха для обох варіантів. У табл. 2.2 представлені Альфа-Кронбаха для шкал варіанту опитувальника, що застосовувався для вимірювання прив'язаності до попереднього місця проживання до повномасштабного вторгнення (в Україні).

Таблиця 2.2

Коефіцієнти Альфа-Кронбаха шкал прив'язаності до місця для попереднього місця проживання в Україні (в ретроспективі)

Шкали прив'язаності до місця (застосовані до попереднього місця проживання в Україні)	Коефіцієнт Альфа Кронбаха
традиційна прив'язаність	0,85
активна прив'язаність	0,87
відсутність прив'язаності	0,58

Як бачимо, коефіцієнт Альфа Кронбаха для шкал «традиційна прив'язаність» та «активна прив'язаність» є добрим $0,9 > \alpha \geq 0,8$. Лише за шкалою «відсутність прив'язаності» він показує низьке, але все ще прийнятне значення, де $0,6 > \alpha \geq 0,5$.

У табл. 2.3 представлені Альфа Кронбаха для шкал опитувальника, що використовувався для вимірювання прив'язаності до поточного місця проживання (у Польщі)

Таблиця 2.3

Коефіцієнти Альфа-Кронбаха шкал прив'язаності до місця поточного проживання (у Польщі)

Шкали прив'язаності до місця	Коефіцієнт Альфа Кронбаха
традиційна прив'язаність	0,81
активна прив'язаність	0,86
відсутність прив'язаності	0,68

Як бачимо, коефіцієнт Альфа Кронбаха для шкал «традиційна прив'язаність» та «активна прив'язаність» є добрим, як і в попередньому варіанті $0,9 > \alpha \geq 0,8$. Лише за шкалою «відсутність прив'язаності» він показує нижче значення $0,7 > \alpha \geq 0,6$.

Шкала акультурації (отримана від Anna Wnuk) має 8 тверджень, що застосовуються для виміру ступеню акультурації з польським суспільством, українців (Додоток Г). Шкала була перекладена з польської на українську мову, і тому, теж перевірена на узгодженість за допомогою коефіцієнта Альфа Кронбаха. Що у даному випадку має значення $\alpha=0,99$. І є чудовим показником.

International Trauma Questionnaire (ITQ), або Міжнародний опитувальник травми, розроблений у 2018 році Cloitre і колегами (Cloitre et al., 2018). Опитувальник містить 2 загальні шкали («ПТСР», та «Симптоми порушення самоорганізації»), 6 основних та 2 додаткові підшкали (Додоток Д). Шкала «ПТСР» містить такі підшкали, як «Повторне переживання» «Уникання» та «Відчуття поточної загрози». Шкала «Симптоми порушення самоорганізації» складається з підшкал «Афективна дисрегуляція», «Негативна Я-концепція», «Порушення стосунків». Додаткові підшкали, це «Функціональні порушення ПТСР» та «Функціональні порушення СПС». Твердження опитувальника представляють собою набір симптомів, і їх наявність в той чи інший період часу

оцінювалася в градації від 0 до 4 балів, де 0- Зовсім ні, 1- Швидше ні, 2- Важко сказати, 3- Швидше так, 4- Надзвичайно сильно.

У методиці, додатково, присутнє питання про давність травмуючого досвіду, а також відкрите питання, яке слугує для опису травмуючого досвіду. Саме це питання, у цій роботі, стало основою для збору і аналізу якісних відповідей респондентів. Даний опитувальник використовується, як для діагностичних цілей в клінічній практиці, так і для збору кількісних даних у дослідженнях. Підрахунок результатів залежить від цілей збору інформації. Для цілей даного дослідження, були порашовані окремо відповіді кожних шкал та підшкал. Що дало змогу робити висновки про наявність тих чи інших симптомів ПТСР у досліджуваних, а також деяких симптомів комплексного ПТСР.

Оскільки, даний опитувальник був перекладений з англійської на українську мову, то було перевірено шкали на внутрішню узгодженість за допомогою коефіцієнта Альфа Кронбаха. Як видно з табл. 2.4, шкала «Негативна Я-концепція» має чудовий показник даного коефіцієнту $0,9 > \alpha \geq 1$. Шкали «Уникання», «Функціональні порушення ПТСР», «Функціональні порушення СПС» та «Симптоми порушення самоорганізації» мають добрий коефіцієнт Альфа Кронбаха $0,8 > \alpha \geq 0,9$. Шкали «ПТСР» та «Порушення стосунків» мають допустимий коефіцієнт в межах $0,7 > \alpha \geq 0,8$. А шкали «Повторне переживання» та «Афективна дисрегуляція» мають сумнівний, але все ще прийнятний коефіцієнт Альфа Кронбаха в межах $0,6 > \alpha \geq 0,7$.

Таблиця 2.4

Коефіцієнти Альфа-Кронбаха шкал Міжнародного опитувальника з травми

Шкали	Коефіцієнт Альфа Кронбаха
Повторне переживання	0,67
Уникання	0,82
Відчуття поточної загрози	0,66
Функціональні порушення ПТСР	0,87
ПТСР	0,76
Афективна дисрегуляція	0,61

Негативна Я-концепція	0,92
Порушення стосунків	0,71
Функціональні порушення СПС	0,81
Симптоми порушення самоорганізації	0,86

Опитувальник *Measure of Attachment Qualities (MAQ)* розроблено Carver у 1997р (Carver, 1997). Опитувальник містить 14 питань, які складають 4 шкали «безпека» (твердження 1, 7 та 14), «уникнення» (твердження 4, 6, 8, 11 та 13), «амбівалентність занепокоєння» (твердження 2, 5 та 9) та «амбівалентність заглиблення у себе» (твердження 3, 10 та 12). При чому пункти 4, 8 та 9 обернені. Твердження оцінюються за шкалою від 1 до 4, де 1, це «я більшою мірою не погоджуюся з твердженням», 2, це «я певною мірою не погоджуюся з твердженням», 3, це «я певною мірою погоджуюся з твердженням», 4, це «я більшою мірою погоджуюся з твердженням». Методика була перекладена українською мовою у 2019 р (Семків І.) (Додаток Е). При розрахунку Альфа Кронбаха були отримані результати наведені в табл. 2.5

Таблиця 2.5

Коефіцієнти Альфа-Кронбаха шкал Опитувальника на визначення якості прив'язаності

Шкали	Коефіцієнт Альфа Кронбаха
1 Безпека	0,71
2 Уникнення	0,65
3 Амбівалентність занепокоєння	0,61
4 Амбівалентність заглиблення у себе	0,50

У дослідженні також, були задані анкетні питання для визначення віку, статі, освіти, області проживання до війни, факту відвідування України після переїзду, а також наміри респондентів щодо місця проживання на наступний рік (Додаток Ж). Питання щодо намірів на наступний рік, було отримано від Anna Wnuk.

2.3 Група досліджуваних

В дослідженні взяли участь 145 осіб, що переїхали з України до Польщі внаслідок повномасштабного вторгнення 24.02.22. В опитуванні взяли участь особи, які до 24.02.22 проживали на території 21 області України, а на момент проходження опитування проживали у Польщі. Вік опитуваних становив від 18 до 62 років. З них 138 жінок та 7 чоловіків.

Тобто, $N=145$, вік 18-62, $SD=9,19$, $Mean=34,64$, $Median=35$. Розподіл за віком зображений на Рис 2.1

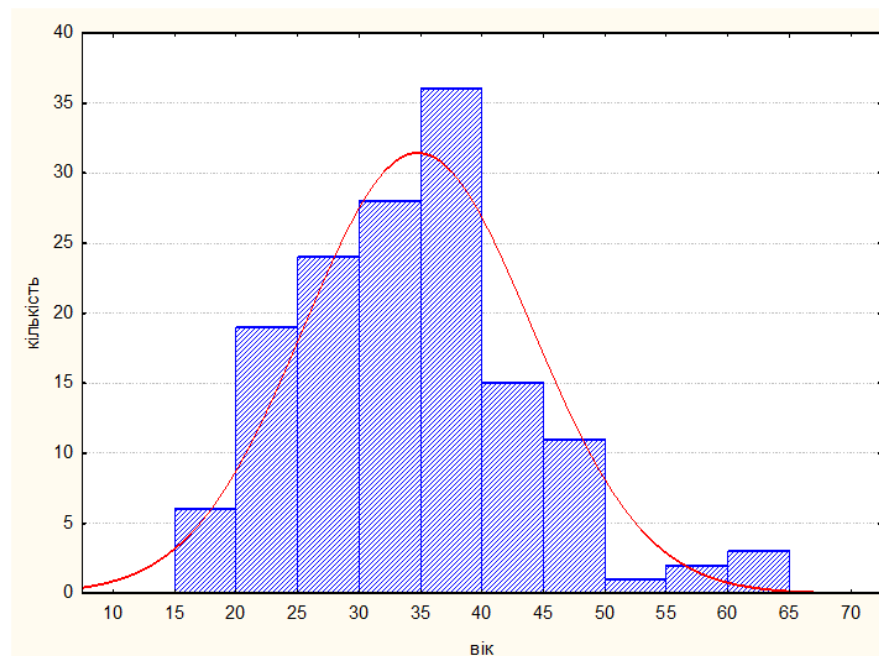


Рис. 2.1 Розподіл учасників дослідження за віком

Освіта: вища 78,62%, науковий ступінь 5,5%, повна середня 6,2%, професійно-технічна 9,65%.

Жінки становлять 95,17%, а чоловіки 4,83% вибірки.

Графічно розподіл досліджуваної групи за статтю та освітою зображено на рисунку 2.2.

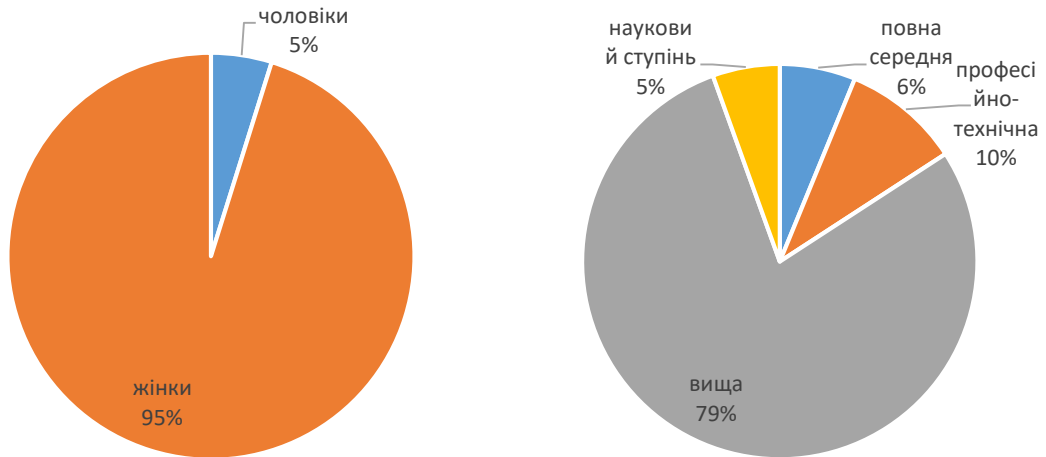


Рис 2.1 Розподіл групи за статтю, розподіл групи за освітою

До Переїзду у Польщу внаслідок повномасштабного вторгнення респонденти були представниками громад 21 областей України. Кількість учасників з кожної області, представлена на рисунку 2.3.

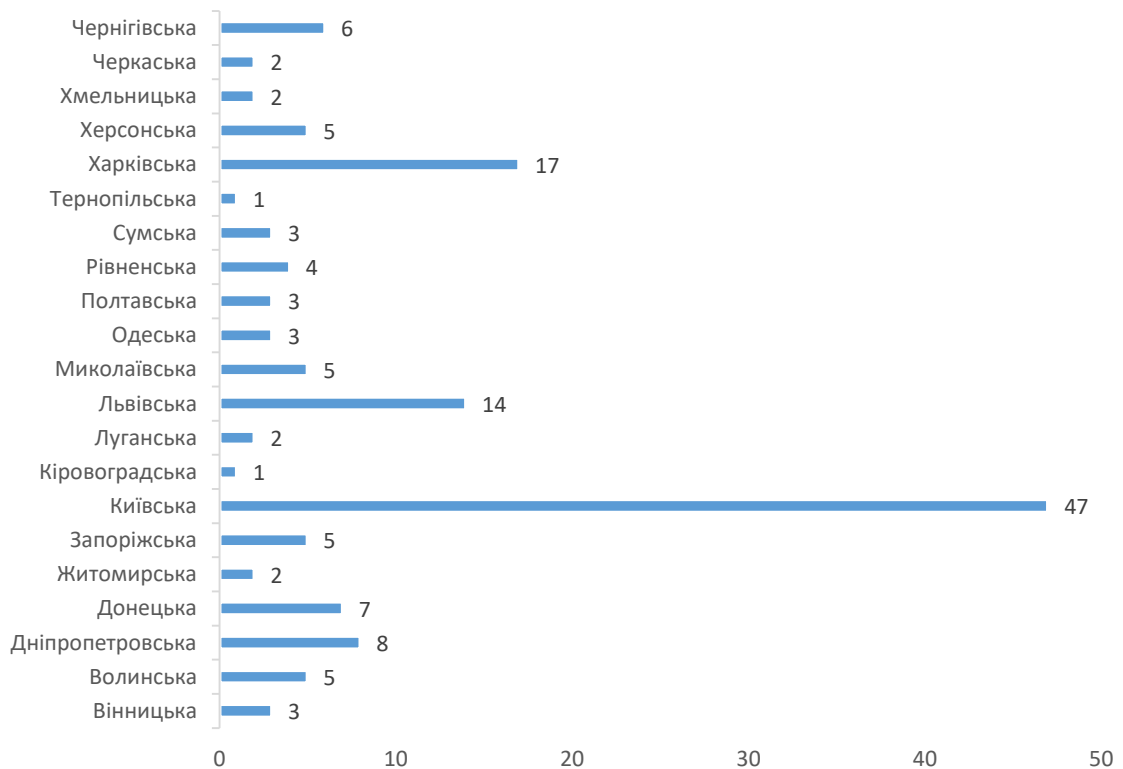


Рис 2.3 Кількість учасників опитування, що мешкали в різних областях України, до переїзду

За давністю переїзду з України в Польщу після початку повномасштабного вторгнення, учасники опитування розподілилися таким чином, як показано на рисунку 2.3

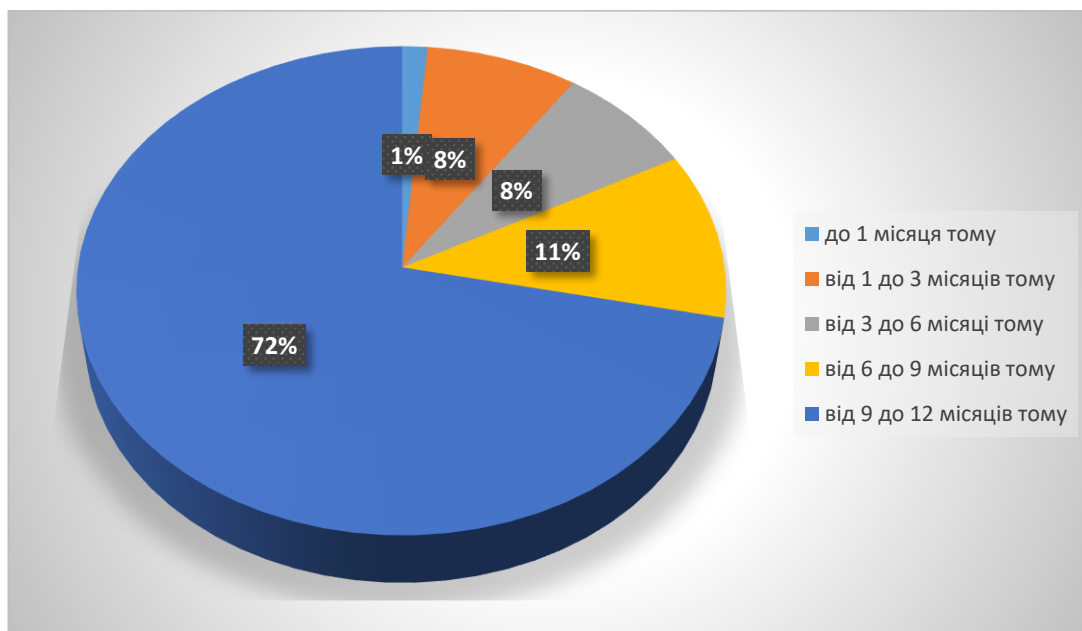


Рис. 2.4 Розподіл групи досліджуваних за давністю переїзду з України у Польщу внаслідок повномасштабного вторгнення 24.02.22.

За тим, чи відвідували Україну чи ні після переїзду, група поділяється у такому співвідношенні, як на діаграмі на рисунку 2.4.

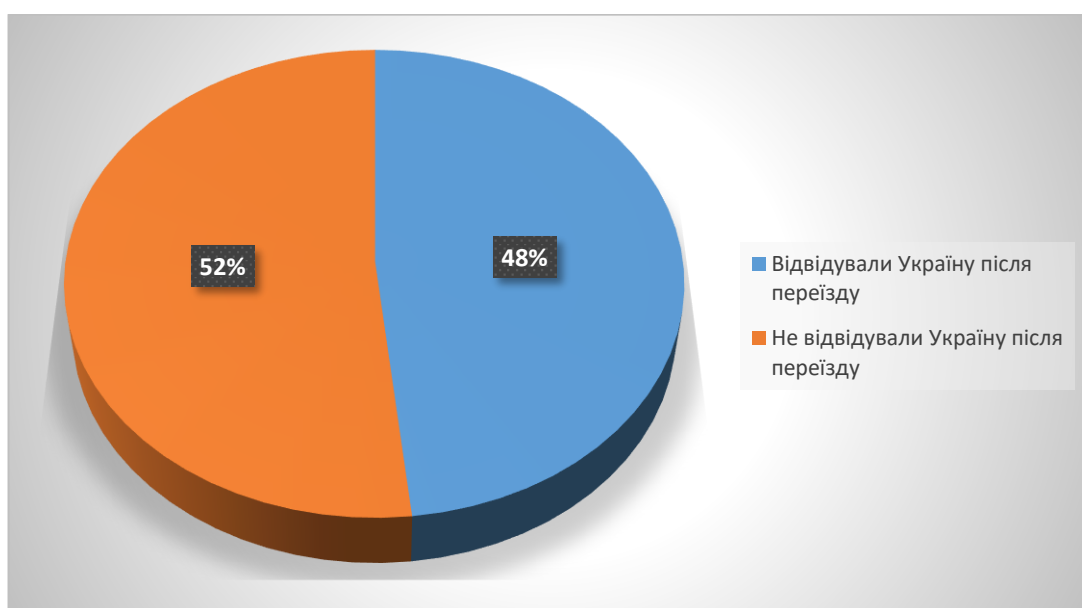


Рис 2.5 Розподіл групи досліджуваних за фактом відвідування України після переїзду.

2.4 Аналіз даних

Для статистичного опрацювання емпіричних даних зібраних в межах даного дослідження використовувалася програмв Statistica 8.0.

На початку етапу статистичної обробки, було проведено перевірку всіх шкал на нормальність розподілу. В результаті даного аналізу більшість шкал не показали нормальну розподіленість, тому було прийнято рішення для подальшого аналізу використовувати непараметричні критерії, тобто критерій Спірмана для кореляційного аналізу, та Манна Уїтні для порівняльного аналізу двох груп (Додаток К).

Далі було розраховано Альфа-Кронбаха для перекладених методик та їх внутрішніх шкал.

На наступному етапі за допомогою критерію Спірмана було здійснено кореляційний аналіз між шкалами що визначають прив'язаність до поточного місця проживання та шкалами що визначають рівень менталізації, базову прив'язаність та симптоми ПТСР, щоб виявити зв'язок між різними типами прив'язаності до місця, та здатністю до менталізації травми переселення внаслідок війни.

Наступний кореляційний аналіз був проведений між шкалами що визначають прив'язаність до місця поточного проживання (у Польщі), та шкалами прив'язаності до попереднього місця проживання (в Україні).

Наступним етапом стало проведення трьох кластерних аналізів досліджуваної групи за шкалами традиційна прив'язаність до попереднього місця проживання (України) та традиційна прив'язаність до поточного місця проживання (Польщі); активної прив'язаності до України і активної прив'язаності до Польщі; відсутності прив'язаності до України та відсутності прив'язаності до Польщі. У результаті кожної кластеризації було отримано по 2 кластери, на основі яких було проведено порівняльний аналіз по шкалах

(використовувався U тест Манна Уїтні), що визначають різні показники менталізації, симптомів ПТСР та міжособистісної прив'язаності.

Далі було проведено контент-аналіз відповідей учасників опитування на відкрите питання опитувальника, в якому учасників просили описати свій досвід переїзду з України в Польщу, внаслідок війни.

Висновки до другого розділу

У даному розділі роботи були описані етапи проведеного дослідження, був здійснений підбір та опис методик для дослідження, здійснено переклад та перевірку методик на внутрішню узгодженість шкал, перевірку на нормальність розподілу шкал, здійснено підбір статистичних критеріїв для подальшого аналізу, здійснений описовий аналіз групи дослідження, описана група досліджуваних, описані особливості та шляхи збору даних.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ДИСКУСІЯ

3.1 Менталізація травми переселення у зв'язку з війною

На початку роботи була висунута гіпотеза, що існує взаємозв'язок між типами прив'язаності до місця, та рівнем менталізації травми переселення внаслідок війни. В результаті дослідження були, дійсно встановлені деякі зв'язки. Розглянемо їх детальніше (Додаток Л).

Спершу був встановлений статистично значущий зв'язок між «Традиційною прив'язаністю до Польщі» (поточного місця проживання) та різними аспектами менталізації, симптоматикою ПТСР і типом міжособистісної прив'язаності Рис 3.1.



Рисунок 3.1 Кореляційна плеяда особливості зв'язків традиційної прив'язаності до поточного місця проживання та різними аспектами менталізації.

Так як, «традиційна прив'язаність до Польщі» прямо корелює з такими шкалами, як «загальний показник рівня ПТСР», «Відчуття поточної загрози», «вік», «Афективна дисрегуляція», «Відмова від саморефлексії», «Уникнення» та «Емоційне усвідомлення», можна зробити висновок, що особи з традиційною прив'язаністю до Польщі внаслідок переселення з України до Польщі у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну 24.02.22р гірше менталізують травму переселення. А саме мають більшу схильність до відкидання власних або чужих внутрішніх станів та почуттів, уникнення переживань та думок, гірше ідентифікують та диференціюють свої і чужі внутрішні стани, мають більш уникаючий тип міжособистісної прив'язаності, та більш виражену симптоматику ПТСР (а саме відчуття поточної загрози), та вищий рівень афективної дисрегуляції, що свідчить про вищий ризик розвитку комплексного ПТСР у даних осіб.

Як показано на рис 3.2 був виявлений статистично значущий зв'язок між шкалами «Традиційна прив'язаність до України» (попереднього місця проживання до переселення внаслідок війни, при роботі з образом пам'яті), віком, шкалою «Рефлексивність» (зворотня кореляція), «амбівалентність занепокоєння» (зворотня кореляція), «амбівалентність занепокоєння» (зворотня кореляція).

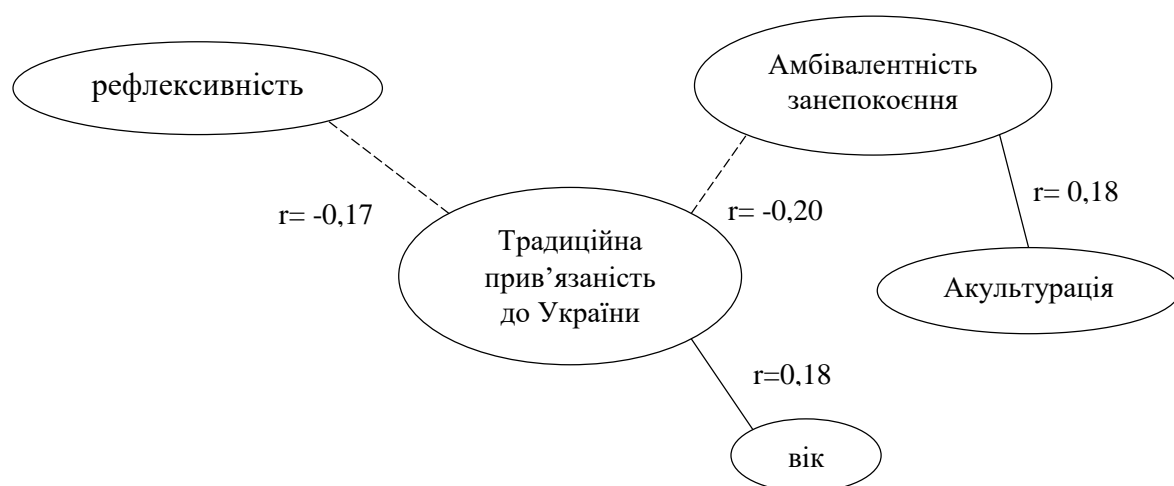


Рисунок 3.2 Кореляційна плеяда особливості зв'язків традиційної прив'язаності до попереднього місця проживання та різними аспектами менталізації.

Це свідчить про те, що особи з традиційною прив'язаністю до України (у пам'яті) мають меншу схильність до прагнення розуміння власного досвіду, менший інтерес до дослідження та аналізу власних психічних станів. Ці особи також старші за віком, однак при зростанні рівня традиційної прив'язаності до України зменшується показник Амбівалентної занепокоєності в контексті міжособистісної прив'язаності, що може означати, що даний тип прив'язаності до місця деякою мірою пов'язаний з заспокоєнням тривожності в базовій прив'язаності.

Також, за даними кореляційного аналізу встановлено статистично значущий зв'язок між шкалами «Активна прив'язаність до Польщі» (поточне місце проживання) з такими шкалами менталізації, як «Рефлексивність» (пряма кореляція), «Загальний показник ММQ» (пряма кореляція). Також встановлена зворотня кореляція за шкалами «Негативна Я-концепція» і «порушення саморегуляції». Дані зв'язки зображені на рис 3.3.

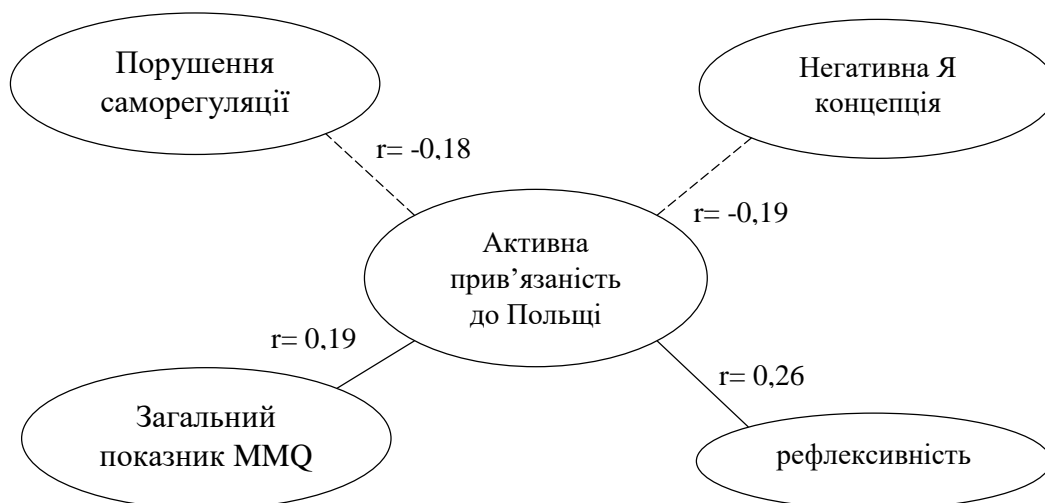


Рисунок 3.3 Кореляційна плеяда особливості зв'язків активної прив'язаності до поточного місця проживання та різними аспектами менталізації.

Дані результати можуть свідчити про те, що люди з більшою активною прив'язаністю до Польщі (поточного місця переїзду) краще менталізували травму переселення внаслідок війни, при тому мають більший інтерес до

дослідження та розуміння власних переживань і психічних станів, та менший ступінь вираженості симптомів порушення саморегуляції, а саме мають більш позитивну Я-концепцію.

Статистично значущих зв'язків з рівнем менталізації та травми за шкалами «активна прив'язаність до України», «відсутність прив'язаності до України» та «відсутність прив'язаності до Польщі» не було виявлено.

Отже, даний аналіз виявив зв'язки менталізації з такими типами прив'язаності до місця, як: традиційна прив'язаність до поточного місця проживання, традиційна прив'язаність до попереднього місця проживання, активна прив'язаність до поточного місця проживання, але не виявив зв'язків з відсутністю прив'язаності. Тому можна стверджувати, що гіпотеза підтвердилася частково.

3.2 Зв'язок поточного і попереднього місця проживання

Ми припустили, що існує взаємозв'язок між прив'язаністю до попереднього місця проживання (при ретроспективній роботі з образом пам'яті місця проживання в Україні до переселення) та прив'язаністю до поточного місця проживання (до Польщі) при переселенні внаслідок війни. На рис. 3.4 детально показані виявлені зв'язки. Таблиці подані у додатку М.

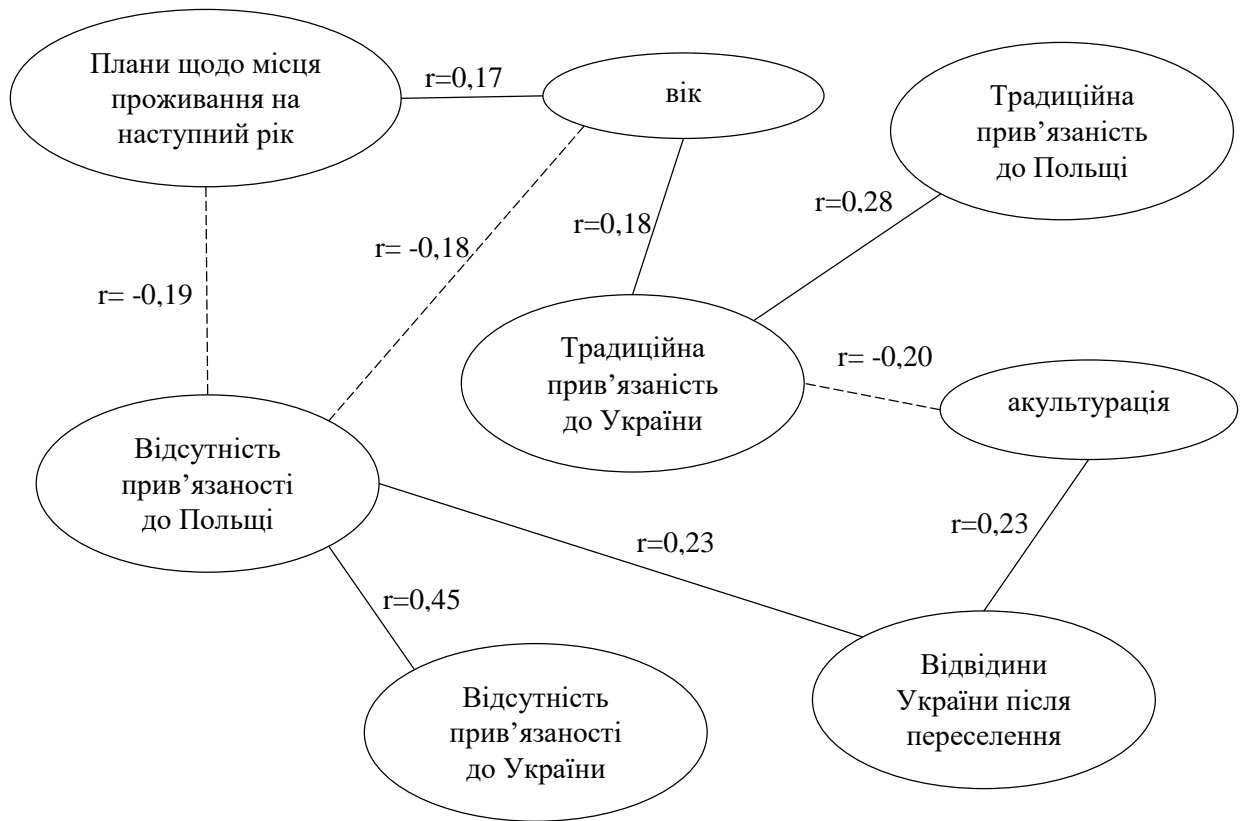


Рисунок 3.4 Кореляційна плеяда особливості зв'язків типів прив'язаності до поточного місця проживання та типів прив'язаності до поточного місця проживання

За даними аналізу було виявлено статистично значущі прямі кореляції між Традиційною прив'язаністю до України, тобто до попереднього місця проживання при ретроспективній роботі з образом пам'яті, та традиційною прив'язаністю до Польщі, тобто до поточного місця проживання ($r=0,28$ $p=0,00$). Отже особи з більшою традиційною прив'язаністю до попереднього місця проживання в Україні, також мають більшу традиційну прив'язаність з поточним місцем проживання в Польщі, гірше акультуруються, і є старшими. Дані кореляції детально показані на рис. 3.5.

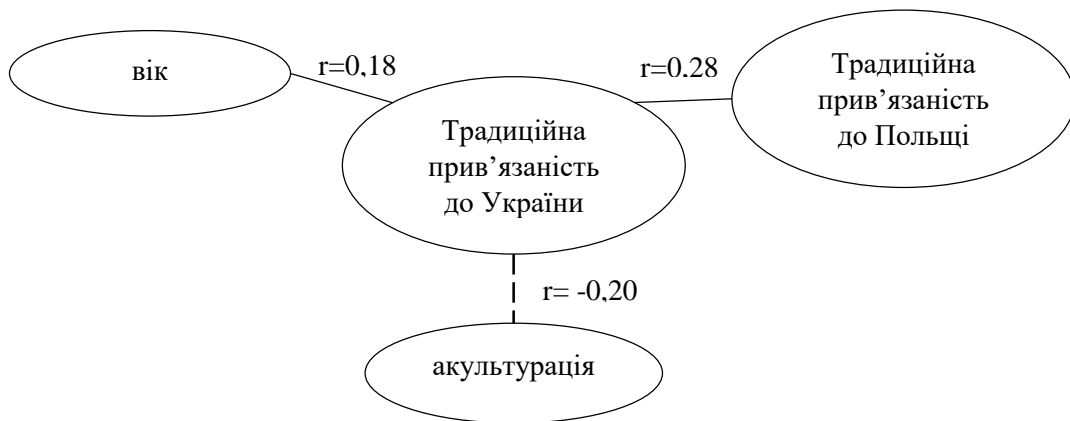


Рисунок 3.5 Кореляційна плеяда особливості зв'язків традиційної прив'язаності до поточного місця проживання та традиційної прив'язаності до поточного місця проживання

Також за даними аналізу були виявлена статистично значуща пряма кореляція між активною прив'язаністю до України, та активною прив'язаністю до Польщі ($r=0,29$ $p=0,00$). Отже, як показано на рис. 3.6, особи з більшою активною прив'язаністю до попереднього місця проживання в Україні, мають, також більшу активну прив'язаність до поточного місця проживання у Польщі.

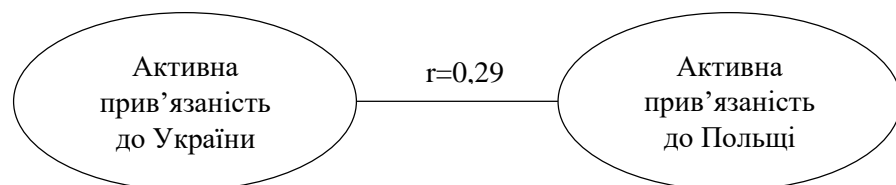


Рисунок 3.6 Кореляційна плеяда особливості зв'язків активної прив'язаності до поточного місця проживання та активної прив'язаності до поточного місця проживання

Аналогічно було виявлено статистично значущі кореляції між відсутністю прив'язаності до України та відсутністю прив'язаності до Польщі (рис. 3.7).

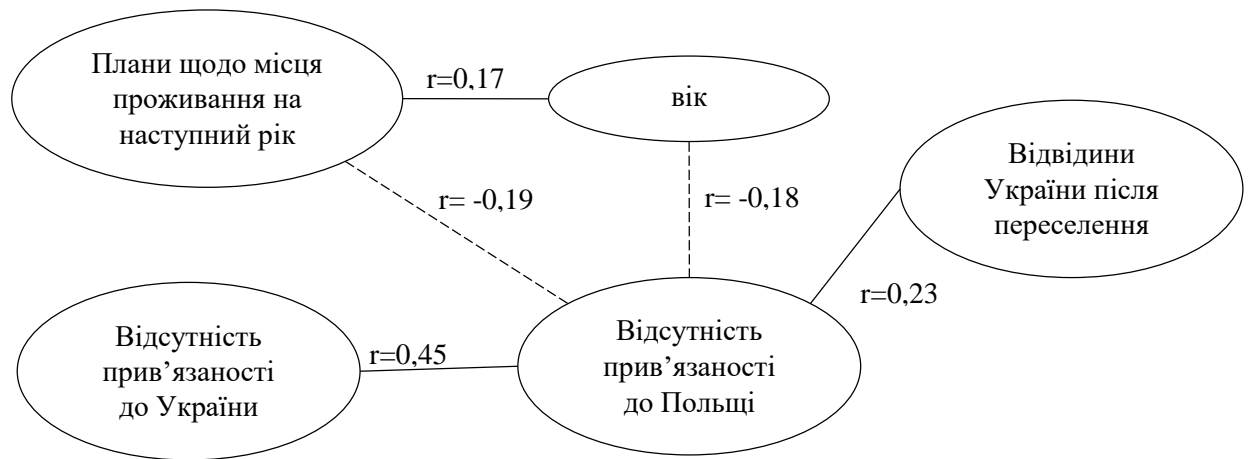


Рисунок 3.8 Кореляційна плеяда особливості зв'язків відсутності прив'язаності до поточного місця проживання та відсутності прив'язаності до поточного місця проживання

Отже, особи які менше прив'язані до України, також менше прив'язані і до Польщі після переїзду. Вони молодші за віком. Серед них більше тих, хто не відвідував Україну після переселення, і у їхніх планах на наступний рік, частіше є переселення далі від України. Кореляційний зв'язок між відсутністю прив'язаності до України (в ретроспективному погляді) та відсутністю прив'язаності до Польщі є найбільш значним у всіх попередніх кореляційних аналізах ($r=0,45$ $p=0,00$).

Статистично значущого зв'язку між різними типами прив'язаності до попереднього місця проживання та до поточного місця проживання, наприклад між активною до України та традиційної до Польщі, виявлено не було.

Отже, можемо припустити, що особистісна схильність прив'язуватися до місця проживання тим чи іншим чином, навіть при травмі переселення пов'язаного з війною може залишатися відносно стабільною. Тому можемо стверджувати, що гіпотеза підтверджується.

3.3 Особливості різних рівнів традиційної прив'язаності до місця з погляду менталізації травми переселення внаслідок війни.

Припускаємо, що існують відмінності у менталізації травми переселення внаслідок війни, у осіб що схильні більше чи менше прив'язуватися до місця.

Для перевірки даної гіпотези і спершу були визначені групи досліджуваних які мають більшу або меншу традиційну прив'язаність до місця проживання. Для цього було проведено кластеризацію досліджуваних по шкалах «традиційна прив'язаність до України» та «традиційна прив'язаність до Польщі». За даними кластерного аналізу ми виділили дві групи: кластер 1- особи з більшої традиційною прив'язаністю до місця проживання (N=70), кластер 2- особи з меншою традиційною прив'язаністю до місця проживання (N=75). Даний поділ можна побачити на рис.3.9.

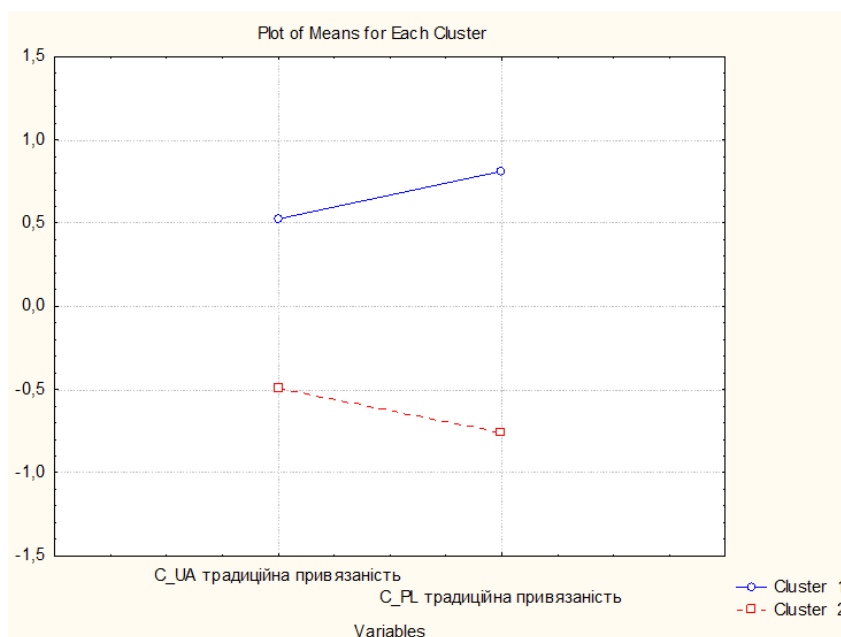


Рисунок 3.9 Кластерний розподіл за традиційною прив'язаністю до України та традиційною прив'язаністю до Польщі.

Далі був проведений порівняльний аналіз менталізації, симптомів ПТСР, та стилів міжособистісної прив'язаності за двома кластерами (двома групами). Для цього був використаний непараметричний U тест Манна Уїтні.

Відмінності між двома кластерами були виявлені за такими шкалами менталізації, як «Сума MZQ», «відмова від саморефлексії», «емоційне усвідомлення», «регуляція афекту». Також за шкалою міжособистісної прив'язаності - «уникнення». За шкалами для визначення травми: «відчуття поточної загрози», «ПТСР». І за шкалою «акультурація». А також нижче представлені висновки даного аналізу. Нижче представлені боксові діаграми для значень шкал, які показали статистично значущі відмінності серед двох кластерів (рис. 3.10- рис.3.16).

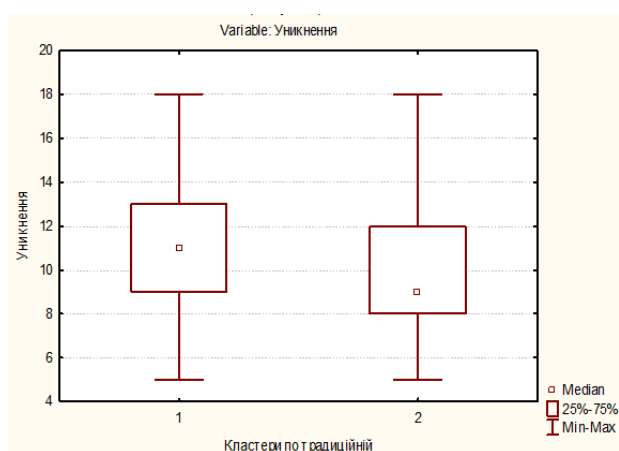


Рисунок 3.10 Порівняння показників шкали Уникнення з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

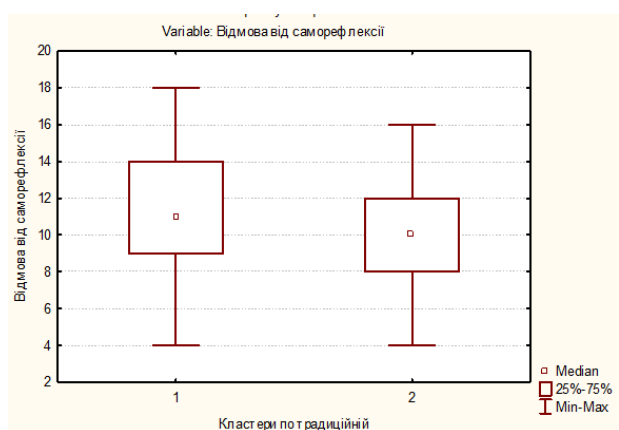


Рисунок 3.11 Порівняння показників шкали Відмова від саморефлексії з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

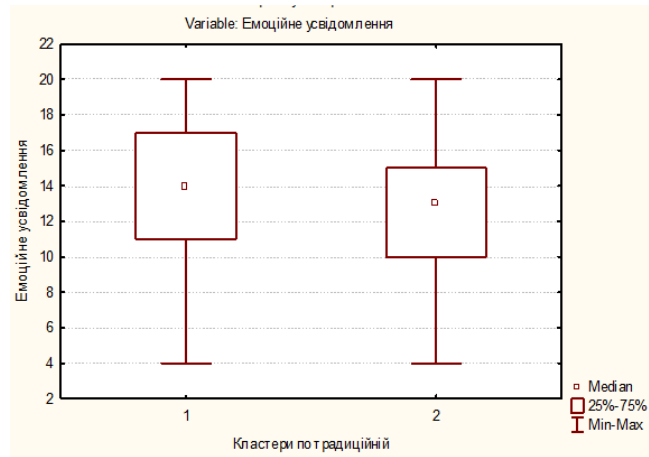


Рисунок 3.12 Порівняння показників шкали емоційне усвідомлення з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

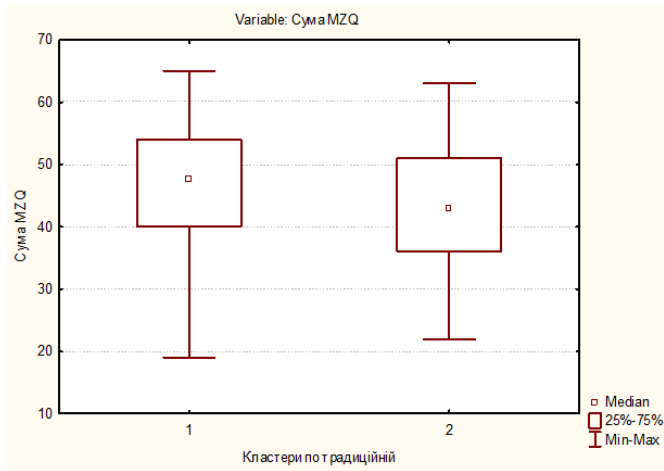


Рисунок 3.13 Порівняння показників шкали сума MZQ з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

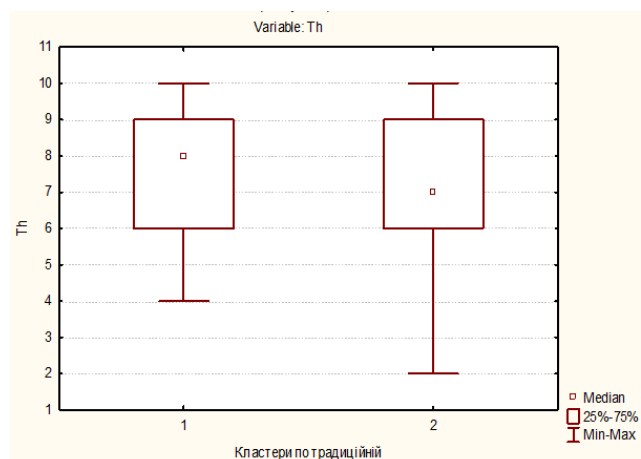


Рисунок 3.14 Порівняння показників шкали відчуття поточної загрози з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

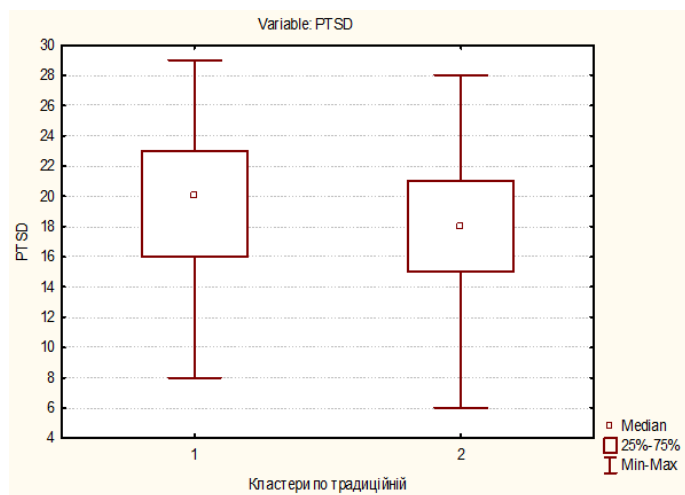


Рисунок 3.15 Порівняння показників шкали ПТСР з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

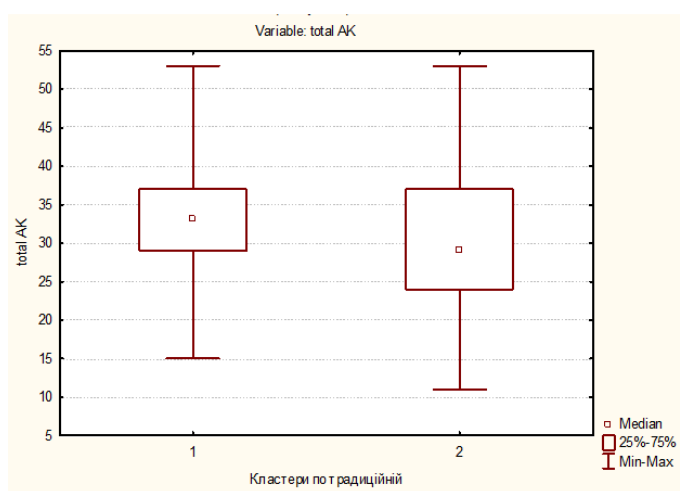


Рисунок 3.16 Порівняння показників шкали акультурація з різним рівнем традиційної прив'язаності до місця

За даними порівняльного аналізу виявилось, що особи які схильні більше традиційно прив'язуватися до місця, гірше менталізують травму переселення внаслідок війни. А саме мають більшу схильність до відкидання власних або чужих внутрішніх станів та почуттів, уникнення переживань та думок, гірше ідентифікують та диференціюють свої і чужі внутрішні стани. Серед цієї групи є значно більше осіб, які формують уникаючий тип прив'язаності у процесі вибудовування міжособистісних стосунків. Вони мають нижчу здатність то контролю афекту, та більш виражену симптоматику ПТСР (а саме відчуття поточної загрози) ніж особи з меншою схильністю до традиційної прив'язаності до місця.

Можна також припустити, що за допомогою формування традиційної прив'язаності до місця, вони компенсують уникнення у міжособистісній прив'язаності.

Аналогічним чином було проведено два кластерних аналізи по активній прив'язаності до місця, та по відсутності прив'язаності до місця. Для цього були застосовані шкали «Активна прив'язаність до України» і «Активна прив'язаність до Польщі» та «Відсутність прив'язаності до України» і «Відсутність прив'язаності до Польщі», відповідно. На рис 3.17 та рис. 3.18 зображені дані відповідних кластерів.

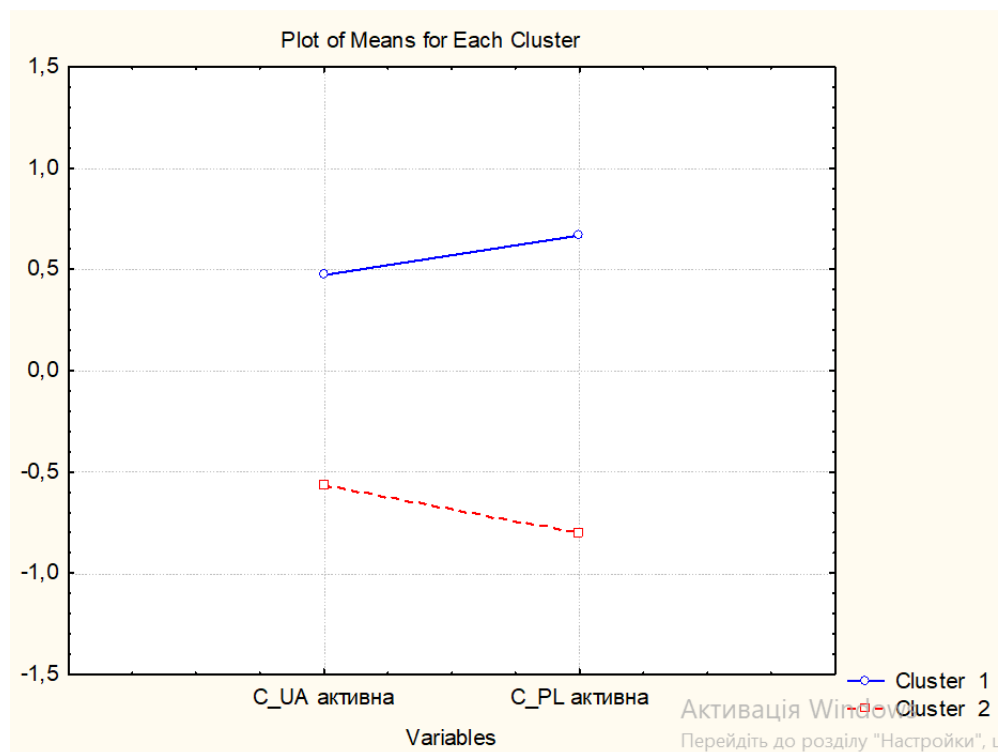


Рисунок 3.17 Кластерний розподіл за активною прив'язаністю до України та традиційною прив'язаністю до Польщі

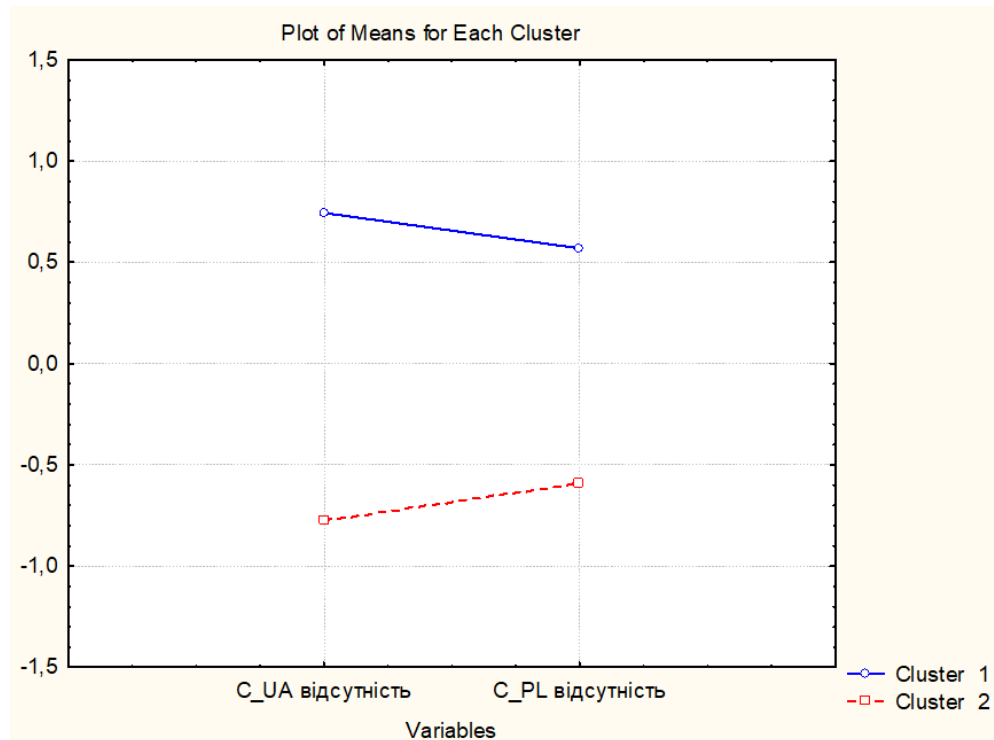


Рисунок 3.18 Кластерний розподіл за відсутністю прив'язаності до України та традиційною прив'язаністю до Польщі

При проведенні подальшого порівняльного аналізу, було виявлено відмінності між кластерами активної прив'язаності за шкалами «Рефлексивність» ($p=0,00$) та «Емоційне усвідомлення» ($p=0,48$). Отже хоча особи з більшою активною прив'язаністю до місця проживання в контексті переселення внаслідок війни, дещо гірше менталізують внутрішні стани, однак у них розвинений інтерес до розуміння власних психічних станів, а також бажання їх досліджувати. Що є доброю передумовою менталізації травми переселення. Боксові діаграми даного аналізу подані на рис. 3.19 та рис. 3.20

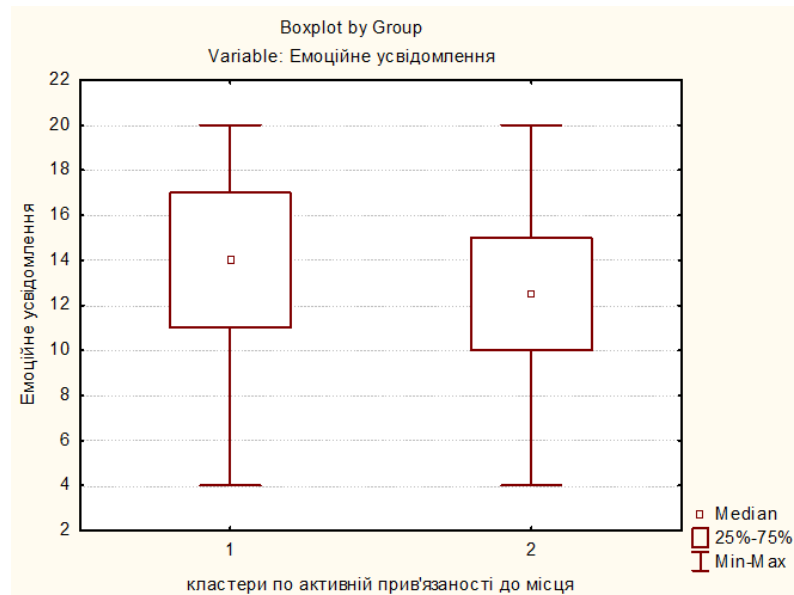


Рисунок 3.19 Порівняння показників шкали емоційне усвідомлення з різним рівнем активної прив'язаності до місця

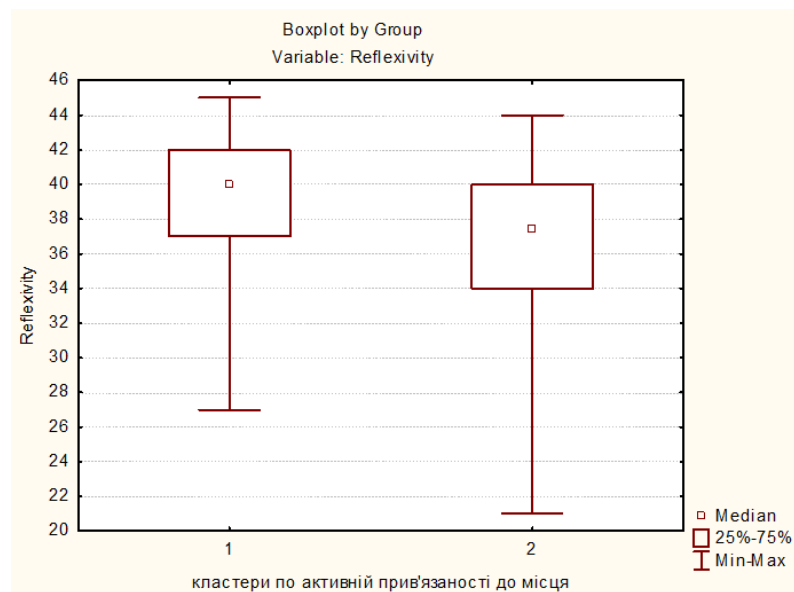


Рисунок 3.20 Порівняння показників шкали «рефлексивність» за різним рівнем активної прив'язаності до місця

Порівняльний аналіз шкал менталізації, травми та міжособистісної прив'язаності за різним рівнем відсутності прив'язаності до місця не показав жодної статистично значущої різниці.

3.4 Досвід переїзду у розповідях переселених осіб

У даному дослідженні було запропоновано респондентам відповісти на відкрите запитання, яке мало на меті допомогти їм поділитися досвідом переїзду з України до Польщі. Зібрані відповіді були опрацьовані за допомогою методів контент-аналізу, та у поєднанні з даними статистичного аналізу дало змогу отримати більш об'ємну інформацію та доповнити дане дослідження.

Отже, поглянемо ближче на результати контент-аналізу. Змісти отриманих відповідей респондентів спочатку були проаналізовані за критерієм відношення до періоду, про який розповідає респондент. Було виявлено три часових проміжки до яких мали відношення відповіді респондентів.

Першим таким часовим періодом у згадках респондентів, став період до переїзду, тобто спогади про те, як було до моменту переїзду, або, що саме найбільше спонукало переїхати. Другим часовим періодом у згадках респондентів став процес переїзду. Тобто відповіді, у яких були присутні спогади, та відчуття про період, коли сам процес переїзду з України в Польщу відбувався. Третім таким часовим періодом став час після переселення. А саме, розповіді про період адаптації вже у Польщі. Ці критерії відповідають, також теоретичній базі даного дослідження, оскільки узгоджуються з трьома фазами міграції, а саме передміграційною, міграційною (або втечею), та постміграційною (Ryan et al., 2008).

Дані категорії («до переселення», «під час переселення», «після переселення») були присвоєні відповідям респондентів. І розподілилися наступним чином. Лише 10 отриманих відповідей містили в собі всі три категорії. Тобто лише 10 учасників опитування описали досвід переселення в рамках трьох часових періодів. Це найповніші, та найзмістовніші відповіді. Наприклад:

«Вранці 24 лютого я мала їхати на роботу, прокинувшись в 5 ранку я намагалась замовити таксі, але за незрозумілих мені тоді причин водіїв не було. Дізнавшись що відбувається, мене охопив шок. Так вийшло, що моя мама працювала на той момент в Польщі, там же навчалась моя молодша сестра і туди ж приїхав мій тато погостювати. Вийшло так, що я залишилась в Україні одна. Мама з татом наполягали їхати до них, але цього робити не хотілось, певно з недовіри до того, що відбувається. Не хотіла залишати своє життя. Після ночі в бомбосховищі було прийняте рішення їхати. Дорога була дуже складною, спочатку потягом до Львова (в ньому не було місць, тому ми з подругою спали по черзі). Було багато дітей, тварин. Люди спали на підлозі, на третіх полицях, які були створені для ковдр. Приїхавши в Львів, ми мали пересісти на потяг до Пшемисля. На вокзалі було білизько 2 тисяч людей. Багато дітей, різного віку, тварин та пенсіонерів. Коли ми побачили що їде потяг, ми зраділи, але ненадовго. Потяг на 18 вагонів приїхав з Одеси, тоді від нього відчетили всього 3. Всього 3 вагони їхали до Пшемисля, і всі були заповнені. Ми туди не потрапили. Деякі матері віддавали своїх дітей, а самі залишались в Львові та шукали інші шляхи. Дякуючи Богу, ми знайшли перевізника, який доставив нас до кордону Краківець. Ми простояли там 11 годин, йшов сніг, було дуже холодно. Я дуже багато плакала, не знала що робити далі. Перейшовши кордон, впала на коліна. Не впоралась з емоціями. За три години я вже сиділа в автобусі, який мав відвезти до пункту біженців. Там з вікна, побачила батьків, вийшла і обійняла їх. Та не було сил навіть посміхнутись, весь наступний місяць, я погано спала, багато плакала та читала новини. Намагалась впоратись з емоціями, писавши щоденник. Було важко.»

Лише категорії «до переселення» відповідає 24 відповіді. Це відповіді де респонденти описують причини переїзду, та не вдаються у наслідки і сам процес. Наприклад: *«Довелось переїхати через відсутність електроенергії та*

небезпечної ситуації в Україні» або «Відключення світла і тепла. Постійні масовані ракетні атаки».

Тільки категорію «під час переселення» було присвоєно 32-м відповідям. Це відповіді, що описують лише сам момент переїзду, переживання під час нього, або факти які його супроводжували. Наприклад: *«Виїзд в перший день війни, 27 годин в черзі на кордоні з дитиною і батьками, найдовша і найскладніша дорога в житті, прощання з чоловіком на кордоні.»*

36 відповідей підпало лише під категорію «після переселення». У цих відповідях респонденти згадували лише період після переселення. Наприклад: *«Я переїхала рік тому з родиною. Спочатку було важко пристосуватися до нового міста, навіть такі прості речі, як похід в магазин, викликали стрес. Зараз почувуюся набагато краще. Вирішені важливі питання, такі як оренда квартири, організація навчального процесу для дитини. Сильно в адаптації допомогла робота з психологом, підтримка організацій, які опікуються біженцями.»*

Решта відповідей було присвоєно по дві категорії. А саме: «до переселення» та «під час переселення» - 5 відповіді, «до переселення» та «після переселення» - 10 відповідей, «під час переселення» та «після переселення» - 25 відповідей. Ще 3 відповіді залишилися без категорії через свою абстрактність.

19 опитаних осіб дали відповіді які складають з трьох або менше слів.

Оцінюючи всі відповіді за емоційною наповненістю, їх можна поділити на ті, які дійсно містять опис емоційного досвіду, та на ті, які більше нагадують опис програми дій. Розподіл емоційності відповідей за попередньо визначеними категоріями можна побачити на рис 3.21

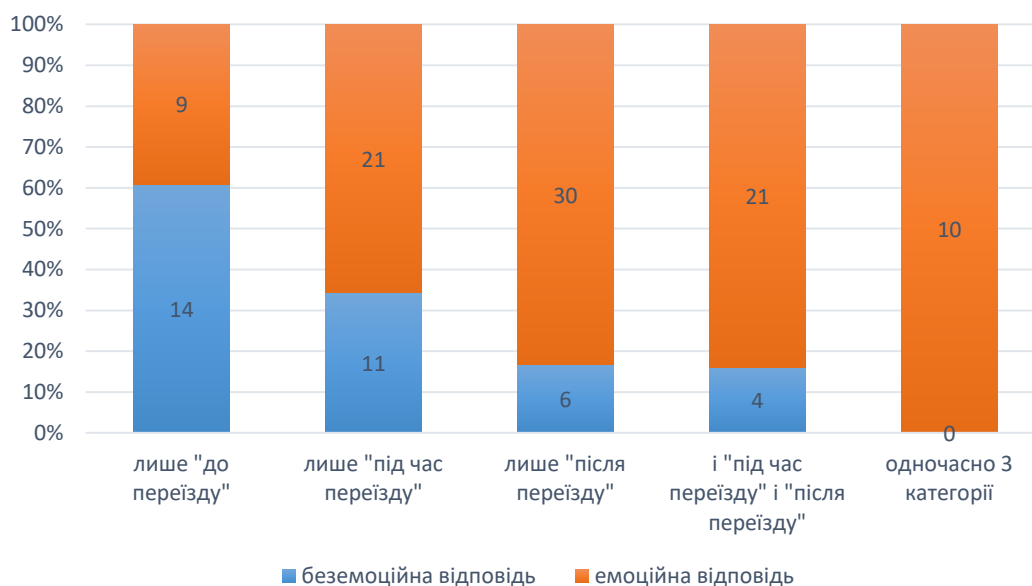


Рисунок 3.21 Розподіл відповідей респондентів різних категорій по емоційності

Використовуючи дані отримані з попереднього статистичного аналізу, а саме поділ на групи за допомогою кластерних аналізів (по шкалах традиційної прив'язаності до місця, по шкалах активної прив'язаності до місця, та по шкалах відсутності прив'язаності до місця), спробуємо глянути до яких кластерів належать відповіді тих чи інших респондентів.

Отже на рис 3.22 можна побачити розподіл належності до кластеру меншої традиційної чи більшої прив'язаності до місця серед відповідей різних категорій.

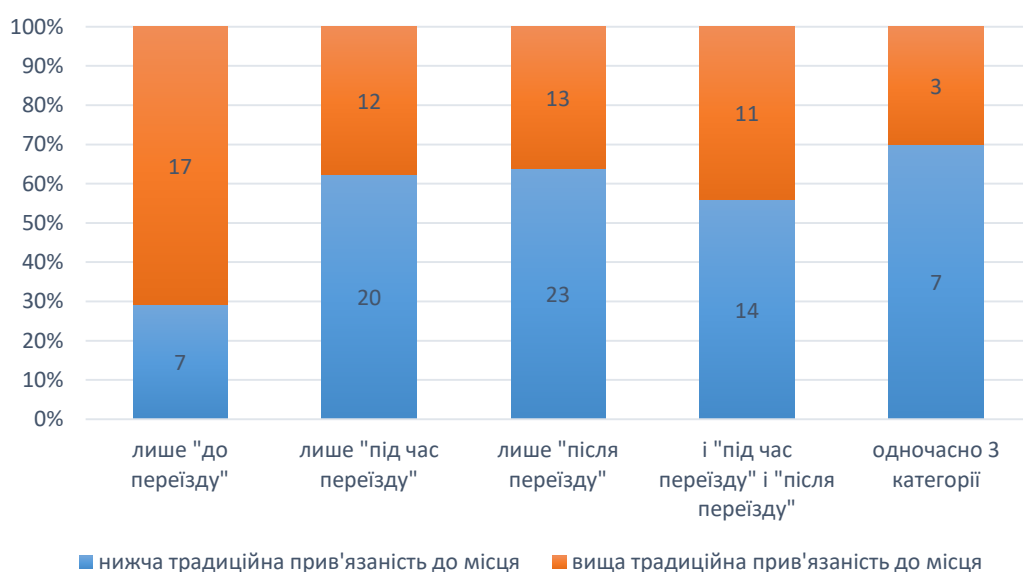


Рисунок 3.22 Розподіл відповідей респондентів різних категорій за кластерами по традиційній прив'язаності до місця

Так само на рис 3.23 бачимо розподіл належності до кластеру меншої чи більшої активної прив'язаності до місця серед відповідей різних категорій.

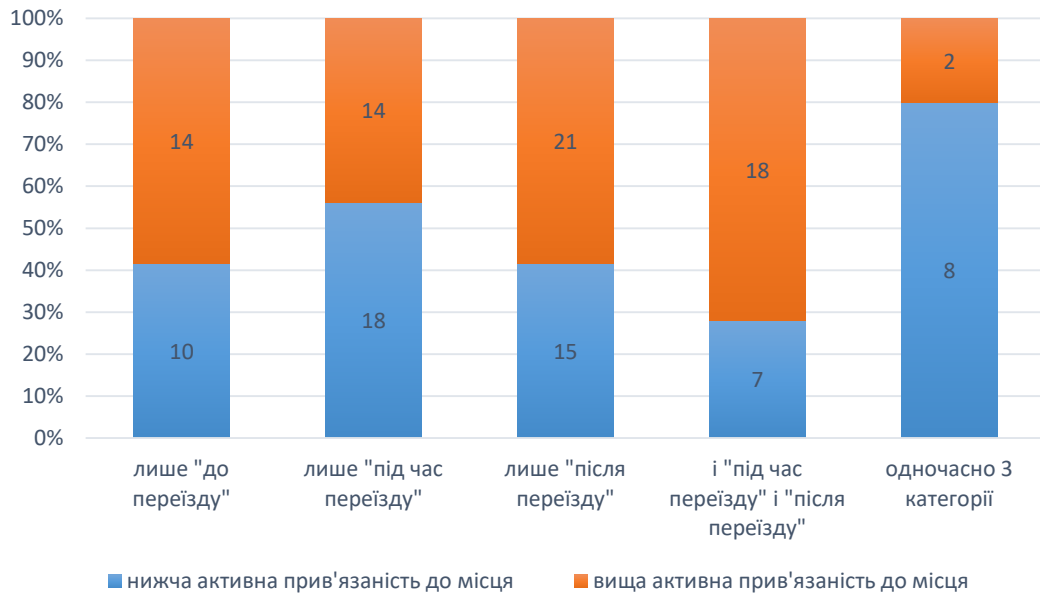


Рисунок 3.23 Розподіл відповідей респондентів різних категорій за кластерами по активній прив'язаності до місця

Аналогічно на рис 3.24 бачимо розподіл належності до кластеру меншої чи більшої відсутності прив'язаності до місця серед відповідей різних категорій.



Рисунок 3.24 Розподіл відповідей респондентів різних категорій за кластерами по відсутності прив'язаності до місця

В результаті, можемо помітити зв'язок між тим, на якому часовому відрізку зосереджує свою увагу респондент у відповіді, та розподілом різних типів прив'язаності. Наприклад, можемо припускати, що особи, які у своїй відповіді зосереджуються лише на тому, як було у періоді перед переїздом, схильні сильніше традиційно прив'язуватися до місця, при чому їх відповіді є менш емоційно забарвленими. Вони менше використовують опис власних почуттів, та можуть мати менший рівень відсутності прив'язаності до місця.

В свою чергу, найбільш емоційно забарвленими відповідями є відповіді респондентів, які зосереджуються на всіх трьох періодах переїзду (до переселення, під час переселення та після переселення). Як видно на рисунках 3.22-3.23, вони частіше мають нижчий рівень і активної прив'язаності, і традиційної прив'язаності. Що нашо вухе на думку, про можливий так званий «кореневий шок» у прив'язаності до місця (Lewicka, 2014). Тобто, зниження прив'язаності до місця після раптового переселення. Ця група осіб в більшості розлого і яскраво описує власний емоційний досвід, а отже є готова ним ділитися і має таку потребу.

Це гарне місце для подальших досліджень менталізації в контексті прив'язаності до місця. Бо якщо «кореневий шок» є, насправді не негативним явищем, а механізмом, який відкриває можливості до менталізації травми, на відміну від застрягання в механізмах традиційній прив'язаності, то це може дати добрий поштовх до розвитку та інтеграції цих двох теорій.

Аби заглибитися в подальший аналіз, вже виведені вище категорії, що відповідають за фази переселення, були поділені на підкатегорії, які описують частоту вживання деяких описів досвіду. У таблиці 3.1 наведені підкатегорії для кожної з категорій

Таблиця 3.1

Підкатегорії відповідей респондентів опитування

до переїзду	в процесі переїзду	після переїзду
відчуття небезпеки	невідомість	страх
економічна нестабільність	розгубленість	сум
труднощі в стосунках	виїзд з зони бойових дій	труднощі в стосунках з оточуючими
проблеми зі здоров'ям	важкий досвід виїзду з України	почуття провини
турбота за дітей	переїзд через треті країни	труднощі в адаптації
повторна втеча від війни	надія на швидке повернення	внутрішні вагання
досвід життя в окупації	спланований переїзд	жаль за переїзд
невизначеність	підтримка оточуючих	незадовільний психологічний стан
переїзд через роботу та іншу діяльність	страх	Самотність
небажання їхати	переїзд через територію росії	почуття вдячності
емоційна важкість	почуття провини	відчуття полегшення
	раптовість	легка адаптація
		підтримка оточуючих
		почуття безпеки
		небажання повертатися
		бажання повернутися
		віра у власні сили
		відсутність жалю за переїзд
		подолана складність адаптації

Найчастіше у текстах зустрічаються такі підкатегорії, як «відчуття небезпеки»- зустрічається 19 разів у розповідях, що стосуються часу до переїзду; «важкий досвід виїзду з України» - зустрічається 21 раз у частинах розповідей, що стосуються процесу переїзду; «підтримка оточуючих» - 24 рази та «труднощі в адаптації» -17 разів зустрічаються у частинах розповідей, де респонденти розповідають про свій досвід після переїзду.

Аналогічно з попереднім, проаналізуємо частоту зустрічей даних відповідей у осіб, що мають вищий чи нижчий рівень різних типів прив'язаності до місця. Використовуючи результати попереднього кластерного аналізу. На рис 3.25-3.27 зображено розподіл даних підкатегорій по різних типах прив'язаності до місця.

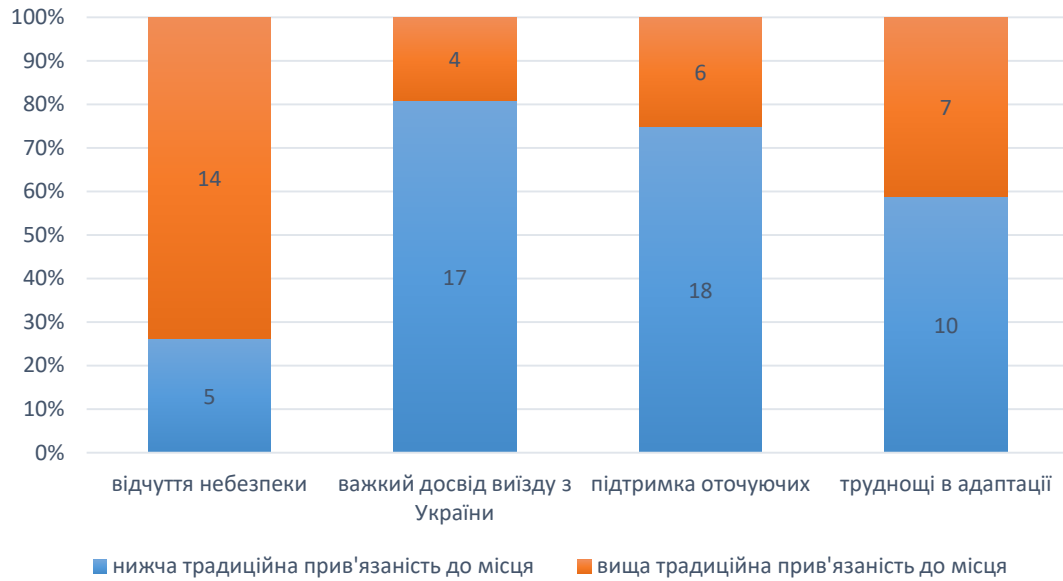


Рисунок 3.25 Розподіл відповідей респондентів різних підкатегорій за рівнями традиційної прив'язаності до місця

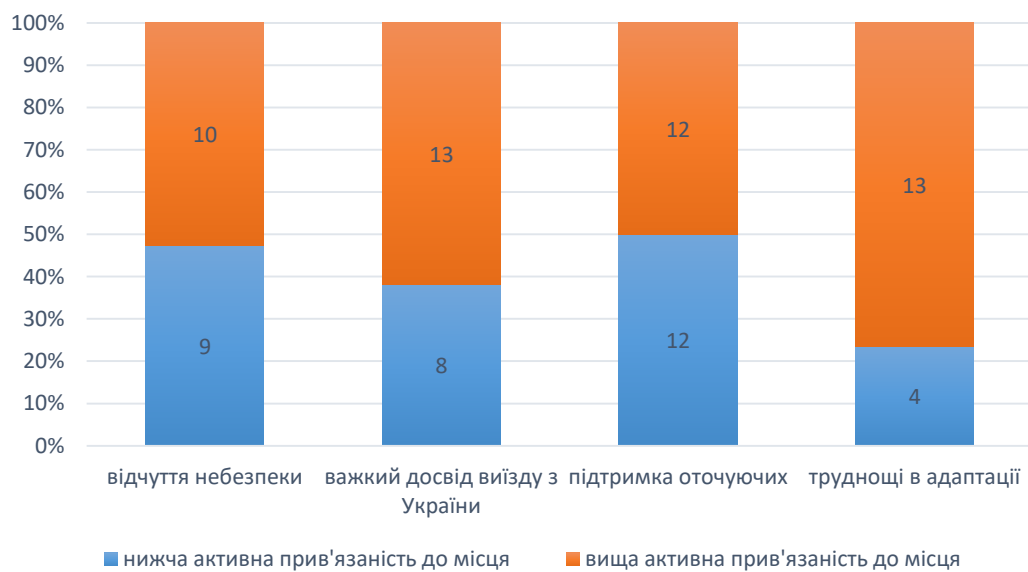


Рисунок 3.26 Розподіл відповідей респондентів різних підкатегорій за рівнями активної прив'язаності до місця

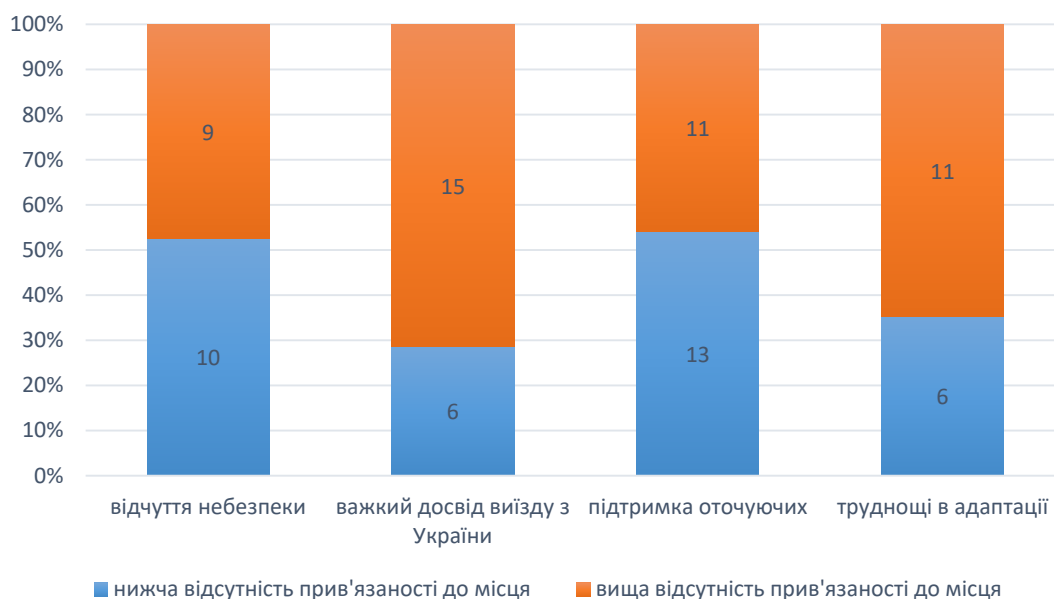


Рисунок 3.27 Розподіл відповідей респондентів різних підкатегорій за рівнями відсутності прив'язаності до місця

Отже, про відчуття небезпеки перед переїздом найбільше згадують особи, які мають вищий рівень традиційної прив'язаності до місця. Важкий досвід виїзду з України частіше пригадують ті, в кого є нижчий рівень традиційної прив'язаності до України і вища відсутність прив'язаності до місця. Підтримку оточуючих після переїзду, згадують особи з нижчою традиційною прив'язаністю до місця. Про труднощі адаптації після переїзду, найчастіше говорять особи з вищою активною прив'язаністю до місця.

3.5 Дискусія результатів

Метою даного дослідження стало дослідити прив'язаність до місця як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни.

У результаті проведених статистичних аналізів зібраних даних було встановлено, що вища традиційна прив'язаність до місця у переселених осіб, внаслідок війни, пов'язана з нижчим рівнем менталізації, сильнішою вираженістю симптомів ПТСР (а саме відчуттям поточної загрози), та унікаючим типом міжособистісної прив'язаності. Дані результати

узгоджуються з дослідженнями прив'язаності до місця Lewicka (), теорією менталізації Allen та Fonagy (2006), українськими дослідженнями менталізації Semkiv, Turetska, Kryvenko, Kechur (2022).

Аналізуючи дані результати, можна припустити, що традиційна прив'язаність до місця більш стійка за інші типи прив'язаності до місця, під час переселення внаслідок війни та, можливо, захищає від кореневого шоку (Lewicka, 2014), як і унікаюча міжособистісна прив'язаність захищає від повторної ретравматизації в стосунковому контексті. Що може свідчити про підтвердження зв'язку теорій прив'язаності до місця та міжособистісної прив'язаності за Bowlby (1973). Про зв'язок теорій прив'язаності до місця проживання, та міжособистісної писали Scannell & Gifford (2017), що підтверджується отриманими результатами.

Тобто, традиційну прив'язаність до місця, можна порівняти зі своєрідним захистом, який дозволяє психіці не торкатися і не опрацьовувати травматичні переживання, відщеплюючи їх. Це, також, було помітно і під час контент аналізу. Оскільки особи з більшою традиційною прив'язаністю до місця проживання, частіше згадували небезпеку перед переїздом, але все менше згадували труднощі самого переїзду та адаптації. В теорії даного контексту у подальших дослідженнях можна розглядати паралелі між традиційною прив'язаністю до місця та нементалізованими станами психіки за Allen та Fonagy (2006). Даний феномен, можна також, пояснити з точки зору режиму удавання, який, як пишуть Mitchell, & Steele (2021), тісно пов'язаний з ПТСР.

Ноступним результатом дослідження стало виявлення прямого зв'язку, між типами прив'язаності до поточного місця проживання із спогадами про прив'язаність до попереднього місця проживання, що узгоджується з тим, як Lewicka (2014) пов'язує типи прив'язаності саме з конструктом пам'яті, та здатністю формувати прив'язаність до нового місця, саме на основі спогадів про попереднє місце проживання. А також свідчить про значення прив'язаності до

місця для відчуття континуальності особистості та ідентичності, як і стверджують Low & Altman (1992). Дані результати, також, узгоджуються з дослідженнями візуалізації рідного місця Scannell & Gifford (2017), які показали вплив образу пам'яті місця на поточний стан особи, та дослідженнями Nicolais et al., (2021), які стверджують, що прив'язаність до нового місця формується на основі прив'язаності до попереднього місця проживання.

У нашому дослідженні було, також, встановлено, що вищий рівень активної прив'язаності до місця, у переселених осіб внаслідок війни, пов'язаний зі здатністю рефлексувати власний досвід, цікавістю до цього досвіду, незважаючи на деяке зниження здатності розпізнавання своїх і чужих психічних станів. Що, також, узгоджується з теорією менталізації Allen та Fonagy (2006) та дослідженнями проведеними у даній сфері, дослідженнями Lewicka (2014) Здатність активно прив'язуватися до місця, можна порівняти з відкритістю до нового досвіду, і готовністю до опрацювання попереднього. Отриманий особистісний портрет осіб, що схильні активно прив'язуватися до місця проживання, узгоджується з дослідженнями різних типів прив'язаності до місця проживання проведеними Lewicka (2013) та Wnuk & Oleksy (2021).

А також, можна припустити, що активна прив'язаність до місця, може бути більш гнучкою і бути пов'язаною саме з можливістю якісної відбудови прив'язаності до місця після переселення внаслідок війни. Що, незважаючи на ситуативне зниження рівня здатності до менталізування, дає змогу в комплексі з більшим інтересом до власних психічних станів, краще менталізувати травму.

Цікавий результат був отриманий за допомогою контент-аналізу якісних відповідей респондентів. Було помічене найбільш емоційно забарвлені відповіді про всі три періоди переселення (розповіді про переживання до міграції, в період переїзду та після міграції) в поєднанні з нижчим рівнем і традиційної і активної прив'язаності до місця. Lewicka (2014) пише про можливий кореневий шок, після вимушеного переїзду, що виражається у зниженні прив'язаності. Дані

результати, можуть відображати саме явище кореневого шоку. Однак, оскільки, відповіді респондентів що потрапили до цієї категорії мали найбільше емоційних описів, були найбільш розгорнуті та описували весь континуум часу переселення (а отже були здатні торкатися важкого досвіду), то можна припустити, що ці особи і є в процесі менталізації та опрацювання травми. Це цікавий аспект, для подальших досліджень явища «кореневого шоку», який, також узгоджується з дослідження Reese, Oettler & Katz (2019) в якому було запропоновано учасникам уявити втрату фізичної чи соціальної ознаки місця. Виникає інтерес, як дане явище впливає на подальший розвиток прив'язаності до місця, та як поєднане зі здатністю до менталізації травми вимушено переселених осіб. Luci (2020) порівнює вимушене переміщення і втрату домівки з втратою частини себе, з чим узгоджується отриманий результат.

Дані результати, є новими на перетині теорій менталізації та прив'язаності до місця, оскільки подібні зв'язки ще не досліджувалися. Вони доповнюють теоретичну базу, і підтверджують зв'язки між розглянутими теоріями (прив'язаності до місця, менталізації, теорії що стосується травми вимушеного переселення, міжособистісної прив'язаності). Вони дають змогу поглянути на значення якісного типу прив'язаності до місця у процесі опрацювання травми переселених осіб. Це відкриває деякі можливості діагностики в рамках психологічної допомоги переселеним особам. Оскільки, під час консультаційних або психотерапевтичних втручань можна спостерігати, як особа розповідає про місце в якому проживає, яке значення йому надає, і яким чином відноситься, то можна передбачати наявність певних механізмів або схильностей у фоні психіки, і обирати відповідну стратегію роботи.

3.6 Обмеження та перспективи дослідження

Дане дослідження має певні обмеження.

Перше - Група досліджуваних, це в основному жінки. І це лише особи, що переїхали з України до Польщі, внаслідок війни. Історичний та культурний

зв'язок України з Польщею, а також той факт, що міграційні процеси між країнами були досить активні і до 24.02.22р, не дає можливості поширювати результати на інші ситуації та країни.

Операціоналізації понять: більшість використаних опитувальників не мали україномовної адаптації, тому були використані пілотні версії українського перекладу.

Дизайн дослідження: при дослідженні прив'язаності до попереднього місця проживання, ми використовували роботу з образом пам'яті. Тобто про те, як особа пам'ятає, що було «там і тоді» у ретроспективі. Однак, у даному дослідженні ми не мали фактичного доступу до виміру прив'язаності до місця до переселення. Тому ми не можемо стверджувати, що цей тип прив'язаності до місця, перед переселенням був такий самий

Дані результати відкривають подальші можливості більш детального дослідження взаємозв'язку конструктів прив'язаності до місця. Наприклад, було б цікаво дослідити, як активна прив'язаність до місця і традиційна прив'язаність до місця одночасно взаємодіють у психічній реальності особи, їх зміни з плином часу паралельно зі зміною до здатності у менталізації. Для цього було б цікаво провести лонгітюдне дослідження взаємозв'язку активної та традиційної прив'язаності до місця з рівнем менталізації травми переселення у групи переселених осіб. Також на основі результатів контент аналізу якісних відповідей даного дослідження, можна розвинути дослідження явища кореневого шоку, а саме його взаємозв'язок зі здатністю до менталізації травми вимушеного переселення.

Висновки до третього розділу

Результати даної роботи підтверджують висунуті гіпотези та вказують на зв'язки між різними типами прив'язаності до місця та здатністю до менталізації травми переселення внаслідок війни. Отримані результати доповнюють попередні дослідження та теорії, не суперечать їм, та відкривають новий вимір

погляду на роль прив'язаності до місця у контексті здатності до менталізації. А отже і потенційної можливості використання її у розрізі психологічної допомоги переселеним особам.

Традиційна прив'язаність до місця, як і унікаючий тип рприв'язаності може стати своєрідним захистом від травмуючих подій, що одночасно може бути пов'язане з залишенням у стані пременталізації на довший період. У свою чергу активна прив'язаність до місця при переселенні передбачає більше інтересу до власних психічних станів, що на фоні деякого погіршення їх розуміння може свідчити про здатність психіки до відновлення після травми переселення.

ВИСНОВКИ

У даній роботі, на основі теоретичного аналізу наукових робіт було окреслено зв'язок між конструктами «прив'язаність до місця» та «менталізація» у контексті травми переселення пов'язаного з війною. Було виявлено теоретичні зв'язки між даними конструктами та перспективи емпіричного дослідження взаємозв'язку конструкт прив'язаності до місця, як чинник менталізації травми пов'язаної з переселенням внаслідок війни. Відносна молодість обидвох психологічних понять та їх тісний зв'язок з поняттям особистісної прив'язаності, дозволили припустити їх можливий зв'язок між собою. А велика кількість людей, що виїхали з України в наслідок війни, свідчать про важливість даного взаємозв'язку у контексті травми переселення внаслідок війни.

Було підібрано методики, які діагностують рівень менталізації, рівень травмованості, тип міжособистісної прив'язаності та різні типи прив'язаності до місця проживання. Дослідження було проведено на вибірці 145 осіб, що переїхали з України до Польщі після 24.02.23.

Досліджено, що особи які більше прив'язуються до нового місця проживання традиційно, мають більший рівень ПТСР (а саме відчуття поточної загрози), більше схильні до уникаючого типу прив'язаності та гірше менталізують травму переселення внаслідок війни. Також, встановлено, що вищий рівень активної прив'язаності до місця, у переселених осіб внаслідок війни, пов'язаний зі здатністю рефлексувати власний досвід, цікавістю до цього досвіду, незважаючи на деяке зниження здатності розпізнавання своїх і чужих психічних станів. Встановлено, що, типи прив'язаності до поточного місця проживання мають прямий зв'язок зі спогадами про прив'язаність до попереднього місця проживання. Отримані результати узгоджується з теорією менталізації та прив'язаності до місця та попередніми дослідженнями у даній сфері.

У рамках якісного контент-аналізу відповідей на відкриті питання дослідження було підтверджено результати отримані у кількісних дослідженнях, а саме взаємозв'язки між прив'язаністю до місця попереднього проживання (до переселення), прив'язаністю до місця теперішнього проживання (після переселення), рівнем менталізації, та травматичним досвідом. А також було встановлено, що, найбільш емоційно забарвленими, та найбільш повними відповідями є відповіді респондентів, що мають нижчий рівень і традиційної прив'язаності до місця і активної прив'язаності до місця проживання. Це гарне місце для подальших досліджень менталізації в контексті прив'язаності до місця.

Отримані результати, можуть бути корисним і у клінічній практиці, яка, безсумнівно, буде потрібною внаслідок ступені та масштабів загрози травми у українському суспільстві. Важливість даного дослідження підкреслюється тим, що попередніх досліджень взаємозв'язку прив'язаності до місця, та менталізаційне знайдено.

Дані результати відкривають подальші можливості більш детального дослідження взаємозв'язку конструктів прив'язаності до місця зі здатністю до менталізації травми вимушеного переселення, а також стосовно явища «кореневого шоку». Наприклад, було б цікаво дослідити, як активна прив'язаність до місця і традиційна прив'язаність до місця одночасно взаємодіють у психічній реальності особи, їх зміни з плином часу паралельно зі зміною до здатності у менталізації. Для цього було б цікаво провести лонгітюдне дослідження взаємозв'язку активної та традиційної прив'язаності до місця з рівнем менталізації травми переселення у групи переселених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Albers, T., Ariccio, S., Weiss, L. A., Dessi, F., & Bonaiuto, M. (2021). The Role of Place Attachment in Promoting Refugees' Well-Being and Resettlement: A Literature Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11021. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111021>
2. Allen, J. G. (2006). Mentalizing in practice. In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *Handbook of Mentalization-Based Treatment* (pp. 3–30). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470712986>
3. Allen, J. G., & Fonagy, P. (Eds.). (2006). *Handbook of Mentalization-Based Treatment*. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470712986>
4. Altman, I. (Ed.). (2012). *Place Attachment*. Springer US.
5. Bateman, A., & Fonagy, P. (2016). *Mentalization-Based Treatment for Personality Disorders: A Practical Guide*. OUP Oxford. <https://books.google.pl/books?id=gxc0CgAAQBAJ>
6. Ben-Ezra, M., Goodwin, R., Leshem, E., & Hamama-Raz, Y. (2023). PTSD symptoms among civilians being displaced inside and outside the Ukraine during the 2022 Russian invasion. *Psychiatry Research*, 320, 115011. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.115011>
7. Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume II. Separation, anxiety and anger*. Basic Books, a member of the Perseus Books Group.
8. Campbell, C., & Allison, E. (2022). Mentalizing the modern world. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 36(3), 206–217. <https://doi.org/10.1080/02668734.2022.2089906>
9. Carver, C. S. (1997). Adult attachment and personality: Converging evidence and a new measure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(8), 865-883.
10. Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., Karatzias, T., & Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire:

Development of a self-report measure of ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536–546. <https://doi.org/10.1111/acps.12956>

11. Daubney, M., & Bateman, A. (2015). Mentalization-based therapy (MBT): An overview. *Australasian Psychiatry*, 23(2), 132–135. <https://doi.org/10.1177/1039856214566830>

12. Devine-Wright, P. (2013). Explaining “NIMBY” Objections to a Power Line: The Role of Personal, Place Attachment and Project-Related Factors. *Environment and Behavior*, 45(6), 761–781. <https://doi.org/10.1177/0013916512440435>

13. Di Masso, A., Williams, D. R., Raymond, C. M., Buchecker, M., Degenhardt, B., Devine-Wright, P., Hertzog, A., Lewicka, M., Manzo, L., Shahrads, A., Stedman, R., Verbrugge, L., & von Wirth, T. (2019). Between fixities and flows: Navigating place attachments in an increasingly mobile world. *Journal of Environmental Psychology*, 61, 125–133. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.01.006>

14. Fingerle, M., & Wink, R. (2020). Forced Migration and Resilience: Introduction. In M. Fingerle & R. Wink (Eds.), *Forced Migration and Resilience* (pp. 1–9). Springer Fachmedien Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-27926-4_1

15. Fonagy, P., & Adshad, G. (2012). How mentalisation changes the mind. *Advances in Psychiatric Treatment*, 18(5), 353–362. <https://doi.org/10.1192/apt.bp.108.005876>

16. Fonagy, P., Campbell, C., & Luyten, P. (2023). Attachment, Mentalizing and Trauma: Then (1992) and Now (2022). *Brain Sciences*, 13(3), 459. <https://doi.org/10.3390/brainsci13030459>

17. Fried, M. (1967). Grieving for a lost home. In The Urban Condition. In J. Q. Wilson (Ed.), *Urban Renewal: The Record and Controversy* (pp. 359–379). The MIT Press.

18. Gori, A., Arcioni, A., Topino, E., Craparo, G., & Lauro Grotto, R. (2021). Development of a New Measure for Assessing Mentalizing: The Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ). *Journal of Personalized Medicine*, 11(4), 305. <https://doi.org/10.3390/jpm11040305>

19. Grebow, H. (2008). A Tale of Two Minds: Mentalization and Adult Analysis. *International Journal of Psychoanalytic Self Psychology*, 3(1), 16–33. <https://doi.org/10.1080/15551020701721945>
20. Gustafson, P. (2014). Place Attachment in an Age of Mobility. In L. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (0 ed., pp. 37–48). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203757765>
21. Hausberg, M. C., Schulz, H., Piegler, T., Happach, C. G., Klöpffer, M., Brütt, A. L., ... & Andreas, S. (2012). Is a self-rated instrument appropriate to assess mentalization in patients with mental disorders? Development and first validation of the Mentalization Questionnaire (MZQ). *Psychotherapy Research*, 22(6), 699-709.
22. Holmes, J. (2006). Mentalizing from a psychoanalytic perspective: What’s new. In J. G. Allen & P. Fonagy (Eds.), *Handbook of Mentalization-Based Treatment* (pp. 31–49). John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470712986>
23. Hummon, D. (1992). Community attachment. Local sentiment and sense of place. In: I. Altman & S. M. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 253-277). New York and London: Plenum.
24. Javanbakht, A. (2022). Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. *European Journal of Psychotraumatology*, 13(2), 2104009. <https://doi.org/10.1080/20008066.2022.2104009>
25. Keyes, E. F. (2000). MENTAL HEALTH STATUS IN REFUGEES: AN INTEGRATIVE REVIEW OF CURRENT RESEARCH. *Issues in Mental Health Nursing*, 21(4), 397–410. <https://doi.org/10.1080/016128400248013>
26. Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of Environmental Psychology*, 28(3), 209–231. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.02.001>
27. Lewicka, M. (2011a). On the Varieties of People’s Relationships With Places: Hummon’s Typology Revisited. *Environment and Behavior*, 43(5), 676–709. <https://doi.org/10.1177/0013916510364917>

28. Lewicka, M. (2011b). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
29. Lewicka, M. (2013). Localism and Activity as two dimensions of people–place bonding: The role of cultural capital. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 43–53. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.07.002>
30. Lewicka, M. (2014). In search of roots. In L. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (0 ed., pp. 49–60). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203757765>
31. Low, S. M., & Altman, I. (1992). Place Attachment A CONCEPTUAL INQUIRY. In I. Altman & S. M. Low (Eds.), *Place Attachment* (pp. 1–12). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
32. Luci, M. (2020). Displacement as trauma and trauma as displacement in the experience of refugees. *Journal of Analytical Psychology*, 65(2), 260–280. <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12590>
33. Manzo, L., & Devine-Wright, P. (Eds.). (2014). *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (0 ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203757765>
34. Mikic, N., & Terradas, M. M. (2014). Mentalization and attachment representations: A theoretical contribution to the understanding of reactive attachment disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 78(1), 34–56. <https://doi.org/10.1521/bumc.2014.78.1.34>
35. Miller, K. E., & Rasmussen, A. (2017). The mental health of civilians displaced by armed conflict: An ecological model of refugee distress. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 26(2), 129–138. <https://doi.org/10.1017/S2045796016000172>
36. Mitchell, S., & Steele, K. (2021). Mentalising in complex trauma and dissociative disorders. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 5(3), 100168. <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2020.100168>

37. Morgan, P. (2010). Towards a developmental theory of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 11–22. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.07.001>
38. Mosquera, D., & Steele, K. (2017). Complex trauma, dissociation and Borderline Personality Disorder: Working with integration failures. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 1(1), 63–71. <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2017.01.010>
39. Nicolais, C., Perry, J. M., Modesti, C., Talamo, A., & Nicolais, G. (2021). At Home: Place Attachment and Identity in an Italian Refugee Sample. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 8273. <https://doi.org/10.3390/ijerph18168273>
40. Porter, M., & Haslam, N. (2005). Predisplacement and Postdisplacement Factors Associated With Mental Health of Refugees and Internally Displaced Persons: A Meta-analysis. *JAMA*, 294(5), 602. <https://doi.org/10.1001/jama.294.5.602>
41. Reese, G., Oettler, L. M. S., & Katz, L. C. (2019). Imagining the loss of social and physical place characteristics reduces place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 65, 101325. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.101325>
42. Rizzi, D., Ciuffo, G., Sandoli, G., Mangiagalli, M., de Angelis, P., Scavuzzo, G., Nych, M., Landoni, M., & Ionio, C. (2022). Running Away from the War in Ukraine: The Impact on Mental Health of Internally Displaced Persons (IDPs) and Refugees in Transit in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(24), 16439. <https://doi.org/10.3390/ijerph192416439>
43. Ryan, D., Dooley, B., & Benson, C. (2008). Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1–18. <https://doi.org/10.1093/jrs/fem047>
44. Scannell, L., & Gifford, R. (2014). Comparing the Theories of Interpersonal and Place Attachment. In L. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (0 ed., pp. 23–36). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203757765>

45. Scannell, L., & Gifford, R. (2017). Place Attachment Enhances Psychological Need Satisfaction. *Environment and Behavior*, 49(4), 359–389. <https://doi.org/10.1177/0013916516637648>
46. Semkiv, I., Kechur, R., Tymkiv, T., Tkachuk, T., (2022). Scale of self-assessment of mentalization and self-agency development in mentalization-based therapy process (sams): first validation. *Technologies of intellect development*, 6(2). <https://doi.org/10.31108/3.2022.6.2.4>
47. Semkiv I., Turetska K., Kryvenko I., Kechur R. (2022). Linguistic and Psychometric Validation of the Ukrainian Translation of the Inventory of Personality Organization-Revised (IPO-R-UKR). *East European Journal of Psycholinguistics*, 9(1) 3. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.1.sem>
48. *Situation Ukraine Refugee Situation*. (n.d.). Retrieved 24 March 2023, from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
49. Thompson M. (1996). Psychiatric implications of displacement: Contributions from the psychology of place.. *American Journal of Psychiatry*, 153(12), 1516–1523. <https://doi.org/10.1176/ajp.153.12.1516>
50. Toruńczyk-Ruiz, S., & Brunarska, Z. (2020). Through attachment to settlement: Social and psychological determinants of migrants' intentions to stay. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(15), 3191–3209. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1554429>
51. Trąbka, A. (2019). From functional bonds to place identity: Place attachment of Polish migrants living in London and Oslo. *Journal of Environmental Psychology*, 62, 67–73. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.02.010>
52. Turetska, H. I., & Kunikeych, B. I. (2020). Ukrainian language adaptation of the mentalization questionnaire in non-clinical samples. *Habitus*, 17, 131. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.17.23>

53. Turrini, G., Purgato, M., Ballette, F., Nosè, M., Ostuzzi, G., & Barbui, C. (2017). Common mental disorders in asylum seekers and refugees: Umbrella review of prevalence and intervention studies. *International Journal of Mental Health Systems*, *11*(1), 51. <https://doi.org/10.1186/s13033-017-0156-0>
54. UNHCR. (2023, April 4). *Operational Data Portal*. Situation Ukraine Refugee Situation. Retrieved April 12, 2023, from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
55. Wnuk, A., & Oleksy, T. (2021). Too attached to let others in? The role of different types of place attachment in predicting intergroup attitudes in a conflict setting. *Journal of Environmental Psychology*, *75*, 101615. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101615>

ДОДАТОК А

Mentalization Questionnaire (адаптація Turetska & Kunikevych, 2020)

1. Більшість часу (здебільшого) мені не подобається говорити про свої думки та почуття з іншими.
2. Говорити про почуття означало б, що вони стають все сильнішими.
3. Якщо хтось позіхає в моїй присутності, це надійний знак того, що йому нудно в моїй компанії.
4. Більшу частину часу краще нічого не відчувати.
5. Іноді я усвідомлюю свої почуття лише ретроспективно (після того, як вони вже відбулись)
6. Часто мені важко сприймати свої почуття з повною інтенсивністю.
7. Часто я навіть не знаю, що відбувається всередині мене.
8. Я схильний ігнорувати почуття фізичної напруги чи дискомфорту, поки вони не звернуть на себе моєї повної уваги.
9. Часто я відчуваю загрозу від думки, що хтось міг би мене критикувати чи ображати.
10. Якщо я очікую, що мене піддадуть критиці чи образі, мій страх зростає все більше і більше.
11. Я вірю в те, що можу справді комусь дуже подобатись, якщо у мене є достатньо реалістичних доказів для цього (наприклад: побачення, подарунок або обійми).
12. Мені важко повірити, що стосунки можуть змінюватися.
13. Часто я не можу контролювати свої почуття.
14. Пояснення інших людей мало допомагають зрозуміти мої почуття.
15. Іноді почуття для мене небезпечні.

Шкали даного опитувальника: «відмова від саморефлексії» (твердження 4, 5, 6, 7, 8), «емоційне усвідомлення» (твердження 1, 2, 12, 13, 15), «режим психічної еквівалентності» (твердження 9, 10, 13), «регуляція афекту» (твердження 3, 11, 12, 14).

Твердження оцінювалося в градації від 1 до 5 балів, де 1- абсолютно не згоден, 2-скоріше не згоден, 3-ні те ні інше, 4-скоріше згоден, 5-абсолютно згоден). Особливістю підрахунків даних шкал є обернена кореляція, тобто чим більший бал, тим менша менталізація, та її складові.

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Переклад опитувальника **Multidimensional Mentalizing Questionnaire (MMQ)** (Gori et al., 2021).

1 I often try to explain what is happening to me	1 Я часто намагаюся пояснити, що зі мною відбувається
2. Я імпульсивна людина	2. Я імпульсивна людина
3. I sometimes experience mood swings I can't control	3. У мене іноді бувають перепади настрою, які я не можу контролювати
4. I'm able to get the deepest aspects of people around me	4. Я вмю бачити найглибші сторони людей, які мене оточують
5. I can tune in other other people's mental states	5. Я можу налаштуватися на психічний стан інших людей
6. Understanding what others feel is crucial in understanding their actions	6. Розуміння того, що відчувають інші, має вирішальне значення для розуміння їхніх дій
7. I sometimes feel like I am losing control of my emotions	7. Іноді мені здається, що я втрачаю контроль над своїми емоціями
8. I am able to reflect on my behaviours	8. Я можу рефлексувати над своєю поведінкою
9. Relationships with other people prevent me from being myself	9. Стосунки з іншими людьми заважають мені бути собою
10. I'm interested in understanding my mental processes	10. Я зацікавлений у розумінні своїх психічних процесів
11. I can tolerate frustrations of daily life	11. Я можу терпіти розчарування в повсякденному житті
12. Others don't understand me	12. Інші мене не розуміють
13. It's better to beware of others	13. Краще остерігатися інших
14. I'm able to empathize with others when they tell me something	14. Я можу співпереживати іншим, коли вони мені щось розповідають
15. I am afraid to open up with other people	15. Я боюся відкритися іншим людям
16. I ponder over what happens to me	16. Я розмірковую над тим, що зі мною відбувається
17. I find beneficial to analyse my behaviour	17. Я вважаю корисним аналізувати свою поведінку

18. I often think about why things happen	18. Я часто думаю про те, чому щось відбувається
19. For me things are either white or black	19. Для мене речі або білі, або чорні
20. I don't trust others	20. Я не довіряю іншим
21. I am sensitive to what happens to others	21. Я чутливий до того, що відбувається з іншими
22. I can usually adapt myself to different contexts with no difficulties	22. Зазвичай я можу без труднощів адаптуватися до різних обставин
23. It happens to me to have conflicting emotions	23. У мене буває, що я відчуваю суперечливі емоції
24. I am able to sort out difficult problems when life presents those to me	24. Я вмію розв'язувати складні проблеми, коли життя ставить їх переді мною
25. I am able to bear the emotional load of stressful situations	25. Я здатен переносити емоційне навантаження від стресових ситуацій
26. When I feel an intense emotion, I can control it	26. Коли я відчуваю сильну емоцію, я можу її контролювати
27. People abandon me	27. Люди покидають мене.
28. I can easily attune to other people's thinking	28. Я можу легко налаштуватися на спосіб думання інших людей.
29. It's better to beware of strangers	29. Краще остерігатися незнайомих
30. I am able to cope with difficult situations	30. Я вмію справлятися зі складними ситуаціями
31. I am a thoughtful person	31. Я вдумлива людина
32. I'm keen on understanding why certain things happen to me	32. Я прагну зрозуміти, чому зі мною трапляються певні речі
33. Some people are the cause of my problems	33. Деякі люди є причиною моїх проблем

Шкали даного опитувальника: «Рефлексивність» (твердження 1, 16, 18, 32, 10, 17, 31, 8, 6), «Сила Его» (твердження 30, 25, 24, 11, 22, 26), «Налаштованість на стосунки» (твердження 28, 5, 14, 4, 21), «Стосунковий дискомфорт» (твердження 12, 9, 27, 15, 33), «Недовіра» (твердження 13, 29, 20, 19), «Емоційний неконтроль» (твердження 2, 7, 3, 23). З них «Рефлексивність», «Сила Его», «Налаштованість на стосунки» - прямі шкали, «Стосунковий дискомфорт», «Недовіра», «Емоційний неконтроль» - обернені шкали

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Опитувальник «прив'язаність до місця» за Lewicka, у двох модифікаціях (прив'язаність до попереднього місця проживання та до поточного)

Прив'язаність до місця (в Україні до війни)	Прив'язаність до місця (зараз у Польщі)
1 Навіть якщо десь і були кращі місця, я все одно нікуди не поїхав/поїхала б би з України якби не війна	1 Навіть якщо десь є кращі місця, я все одно нікуди звідси не поїду
2 До війни я не міг/могла уявити, що колись переїду з України назавжди.	2 Я не можу уявити, що колись переїду звідси назавжди.
3 До війни я ніколи не замислювався/здумувався над тим, чи може бути краще жити в іншій країні.	3 Я ніколи не замислювався/здумувався над тим, чи може бути краще жити в іншому місці.
4 Мені подобалося блукати околицями свого рідного міста і відкривати для себе місця, яких я раніше не бачив.	4 Мені подобається блукати околицями і відкривати для себе місця, яких я раніше не бачив
5 Мені подобалося стежити за змінами, що відбувалися в моєму рідному місті.	5 Мені подобається стежити за змінами, що відбуваються в цьому місті
6 До війни я від часу я заново відкривав/відкривала для себе моє рідне місто.	6 Час від часу я заново відкриваю для себе місто
7 Було щось, що приваблювало мене в моєму рідному місті коли я там жив/жила.	7 Є щось, що приваблює мене в цьому місті.
8 Я міг/могла перерахувати переваги і недоліки мого рідного міста, коли я там жив/жила.	8 Я можу перерахувати переваги і недоліки цього міста.
9 Я знав добре своє рідне місто до війни.	9 Я знаю, яким є це місто.
10 До війни для мене не мало значення, де я живу.	10 Для мене не має значення, де я живу.
11 Коли я жив/жила у своєму рідному місті, я вважав/вважала, що людина не повинна прив'язуватися до будь якого місця.	11 Людина не повинна прив'язуватися до будь якого місця.
12 До війни я вважав/вважала, що я міг би/могла б так само добре жити в своєму рідному місті проживання, як і в будь-якому іншому.	12 Я міг би/могла б так само добре жити в цьому місті проживання, як і в будь-якому іншому.

Шкали:

традиційна прив'язаність (твердження 1, 2, 3),

активна прив'язаність (4, 5, 6, 7, 8, 9),

відсутність прив'язаності (10, 11, 12).

ДОДАТОК Г

Таблиця Б.1

Переклад шкали акультурації (шкала отримана від Anna Wnuk)

	SKALA AKULTURACJI (польська версія)	Шкала акультурації (український переклад)
1	Lubię spędzać czas z Polakami.	Мені подобається проводити час з поляками.
2	Czuję się dobrze pracując z Polakami.	Мені комфортно працювати з поляками.
3	Lubię polską kulturę (np. polskie filmy, muzykę).	Мені подобається польська культура (наприклад, польські фільми, музика).
4	Lubię typowy polski humor i żarty.	Мені подобається типовий польський гумор і жарти.
5	Chcę mieć wielu przyjaciół Polaków.	Я хочу мати багато польських друзів.
6	Podtrzymuję główne ukraińskie tradycje	Я підтримую переважно українські традиції
7	Spędzam czas głównie z osobami z Ukrainy	Я проводжу час переважно з людьми з України
8	Na co dzień posługuję się głównie językiem ukraińskim.	Я переважно розмовляю українською мовою щодня.

ДОДАТОК Д

Міжнародний опитувальник з травми

Інструкція: Будь ласка, згадайте Ваш досвід пов'язаний з переїздом з України в Польщу у зв'язку з війною в Україні, і дайте відповіді на запитання, пов'язані з цим досвідом.

Коротко опишіть свій досвід переселення з України у Польщу внаслідок війни

Як давно ви переїхали у Польщу внаслідок війни в Україні.

- a. До місяця тому.
- b. Від одного до трьох місяців тому.
- c. Від трьох до шести місяців тому.
- d. Від шести до дев'яти місяців тому.
- e. Від дев'яти місяців до одного року тому.

Нижче наведено ряд проблем, про які у людей інколи виникають у відповідь на травматичні або стресові життєві події. Будь ласка, уважно прочитайте кожен пункт, а потім обведіть одну з цифр праворуч, щоб вказати, наскільки сильно вас турбувала ця проблема протягом останнього місяця.

- P1. Ви бачите тривожні сни, які повторюють частину пережитого або чітко пов'язані з цим досвідом?
- P2. У вас бувають сильні образи або спогади, які іноді виникають у вашій свідомості, під час яких ви відчуваєте, що досвід повторюється тут і зараз?
- P3. Ви уникаєте внутрішніх нагадувань про пережите (наприклад, думок, почуттів або фізичних відчуттів)?
- P4. Ви уникаєте зовнішніх нагадувань про пережите (наприклад, людей, місць, розмов, предметів, діяльності чи ситуацій)?
- P5. Ви буваєте «супер-пильним», обережним чи настороженим?
- P6. Відчуваєте себе нервовим або легко лякаєтеся?

Протягом останнього місяця наявність вищезазначених проблем:

- P7. Вплинуло на ваші стосунки чи соціальне життя?
- P8. Вплинуло на Вашу роботу чи працездатність?
- P9. Вплинуло на будь-яку іншу важливу частину вашого життя, таку як виховання дітей, навчання в школі чи коледжі або іншу важливу діяльність?

Нижче наведено проблеми, з якими іноді стикаються люди, що пережили стресові або травматичні події. Питання стосуються того, як ви зазвичай почуваетесь, як ви зазвичай думаєте про себе і як ви зазвичай ставитесь до інших. Відповідаючи на запитання, подумайте, наскільки кожне з них відповідає дійсності.

Наскільки це вірно про вас?

- C1. Коли я засмучений, мені потрібно багато часу, щоб заспокоїтися.
- C2. Я відчуваю заціпеніння або емоційну закритість.
- C3. Я відчуваю себе невдахою.
- C4. Я відчуваю себе нікчемною.
- C5. Я відчуваю себе віддаленим або відрізаним від людей.
- C6. Мені важко залишатися емоційно близьким з людьми.

Чи протягом останнього місяця наявність вищезазначених проблем в емоціях, переконаннях про себе та у стосунках:

С7. Викликало занепокоєння чи стурбованість про ваші стосунках чи соціальне життя?

С8. Вплинуло на вашу роботу або працездатність?

С9. Вплинуло це на інші важливі аспекти вашого життя, такі як виховання дітей, навчання в школі чи коледжі або інші важливі види діяльності?

Опитувальник містить 2 загальні шкали («ПТСР», та «Симптоми порушення самоорганізації»), 6 основних та 2 додаткові підшкали.

Шкала «ПТСР» містить такі підшкали, як «Повторне переживання» (P1+P2), «Уникання» (P3+P4), та «Відчуття поточної загрози» (P5+P6).

Шкала «Симптоми порушення самоорганізації» складається з підшкал «Афективна дисрегуляція» (C1+C2), «Негативна Я-концепція» (C3+C4), «Порушення стосунків»(C5+C6).

Додаткові підшкали, це «Функціональні порушення ПТСР» (P7+P8+P9) та «Функціональні порушення СПС» (C7+C8+C9).

Твердження опитувальника оцінюються в градації від 0 до 4 балів, де 0- Зовсім ні, 1- Швидше ні, 2- Важко сказати, 3- Швидше так, 4- Надзвичайно сильно.

ДОДАТОК Е

Опитувальник Measure of Attachment Qualities (MAQ)

Дайте відповідь на запитання, звертаючи увагу на те, наскільки ви з ними погоджуєтесь або не погоджуєтесь. Відповідайте лише на листку. Не пропускайте жодного питання. Будь ласка, спробуйте бути точним, наскільки це можливо та постарайтеся, щоб ваша відповідь не впливала на інші відповіді. Ставтеся до кожного питання, як до незалежного. Тут немає правильних чи неправильних відповідей, ви просто висловлюєте свої почуття та власну думку. Вибирайте з поміж цих варіантів відповідей:

1 = Я більшою мірою Не погоджуюся з твердженням.

2 = Я певною мірою Не погоджуюся з твердженням.

3 = Я певною мірою погоджуюся з твердженням.

4 = Я більшою мірою погоджуюся з твердженням.

1. Я почуваюся добре, коли я поруч з людиною.
2. Я часто переживаю, що мій партнер насправді не любить мене.
3. Мені важко утримати інших настільки близько, наскільки я хочу.
4. Мені легко бути поруч з іншими.
5. Я часто переживаю, що мій партнер не захоче залишитися зі мною.
6. Інші хочуть, щоб я був/була ближчою, ніж я цього хочу.
7. Це приємно бути поруч з кимось.
8. Мені добре поруч з іншими.
9. Я не засмучують, коли мене покидають люди.
10. Моя звичка заглиблюватися у себе відштовхує інших.
11. Я не хочу бути близьким/близькою з іншими людьми.
12. Люди неохоче зближуються зі мною, у той час як я цього прагну.
13. Мені стає некомфортно, коли хтось хоче зблизитися.
14. Зближення з кимось надає мені сили.

ДОДАТОК Ж

Анкета

1 Вкажіть ваш вік

2 Ваша стать (чоловік / жінка)

3 Вкажіть, будь ласка, ваш рівень освіти: повна середня / професійно-технічна / вища / науковий ступінь.

4 Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни: так / ні.

5 Напишіть, будь ласка, в якій області України Ви проживали до переселення у Польщу внаслідок війни.

Вкінці опитування було додане питання отримане від Anna Wnuk

Тепер ми хотіли б запитати вас про ваші плани щодо місця проживання на наступний рік. Ви плануєте?

1. залишатися в поточному місці проживання
2. переїхати в інше місце в Польщі
3. повернення в Україну
4. переїхати в іншу країну Європи
5. переїхати в іншу країну за межами Європи

ДОДАТОК К

Таблиця К.1

Нормальність розподілу шкал

Шкала	Значення р	Нормальність розподілу за критерієм Шапіро-Вілкіса
Безпека	0,00	Не нормальний розподіл
Уникнення	0,00	Не нормальний розподіл
Амбівалентність занепокоєння	0,00	Не нормальний розподіл
Заглиблення у себе	0,00	Не нормальний розподіл
Відмова від саморефлексії	0,01	Не нормальний розподіл
Емоційне усвідомлення	0,01	Не нормальний розподіл
Регуляція афекту	0,00	Не нормальний розподіл
MZQ загальний показник	0,29	Нормальний розподіл
Повторне переживання	0,00	Не нормальний розподіл
Уникання	0,00	Не нормальний розподіл
Відчуття поточної загрози	0,00	Не нормальний розподіл
Функціональні порушення ПТСР	0,00	Не нормальний розподіл
ПТСР	0,12	Нормальний розподіл
Афективна дисрегуляція	0,00	Не нормальний розподіл
Негативна Я-концепція	0,00	Не нормальний розподіл
Порушення стосунків	0,00	Не нормальний розподіл
Функціональні порушення СПС	0,00	Не нормальний розподіл
Симптоми порушення саморегуляції	0,00	Не нормальний розподіл
Традиційна прив'язаність до України	0,00	Не нормальний розподіл
Активна прив'язаність до України	0,00	Не нормальний розподіл
Відсутність прив'язаності до України	0,01	Не нормальний розподіл
Традиційна прив'язаність до Польщі	0,00	Не нормальний розподіл
Активна прив'язаність до Польщі	0,00	Не нормальний розподіл
Відсутність прив'язаності до Польщі	0,00	Не нормальний розподіл
Акультураці	0,57	Нормальний розподіл
Рефлексивність	0,00	Не нормальний розподіл
Сила Его	0,23	Нормальний розподіл
Налаштованість на стосунки	0,02	Не нормальний розподіл
Стосунковий дискомфорт	0,00	Не нормальний розподіл
Недовіра	0,00	Не нормальний розподіл
Емоційний неконтроль	0,00	Не нормальний розподіл
Загальний показник ММQ	0,18	Нормальний розподіл
Плани на наступний рік	0,00	Не нормальний розподіл

ДОДАТОК Л

Дані кореляційного аналізу між прив'язаністю до місця, симптомами зумовленими травмою переселення та менталізацією

	Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at $p < .05000$				
	вік	Безпека	Уникнення	Амбівалентність занепокоєння	Амбівалентність загиблення у себе
Плани щодо місця проживання на наступний рік	0,173533	0,056001	-0,059095	-0,137185	0,036599
Відвідини України після переїзду	0,028545	-0,057232	0,128487	0,051954	0,025534
Давність досвіду переселення	-0,049688	0,031150	-0,033047	0,042817	-0,112560
UA традиційна привязаність	0,180525	-0,090607	0,000992	-0,194262	-0,062072
UA активна	0,026237	0,077771	-0,032982	0,017334	-0,024854
UA відсутність	-0,031555	0,054609	0,004761	0,085734	-0,022112
PL традиційна привязаність	0,110086	-0,108064	0,207619	-0,100224	0,142381
PL активна	-0,045065	0,124323	-0,057928	0,013789	0,098047
PL відсутність	-0,183561	0,033089	0,041768	0,067860	0,031724
аккультурація	0,123208	0,049372	0,064707	0,181569	0,143971

Рисунок Л.1 Кореляційні зв'язки між прив'язаністю до місця та міжособистісною прив'язаністю

	Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at $p < .05000$									
	Повторне переживання	Уникання	Відчуття поточної загрози	функціональні порушення ПТСР	ПТСР	Афективна дисрегуляція	Негативна Я-концепція	Порушення стосунків	функціональні порушення (DSOFI)	Порушення самоорганізації
Плани щодо місця проживання на наступний рік	-0,025188	-0,103017	-0,031247	-0,112889	-0,067498	0,074385	-0,082546	0,038754	-0,126127	-0,034712
Відвідини України після переїзду	0,124956	0,034598	0,185912	0,086292	0,140431	0,012017	0,108646	0,030594	0,056912	0,093431
Давність досвіду переселення	0,033318	0,029184	-0,003663	-0,062011	0,053773	-0,072042	0,017882	-0,099096	-0,104045	-0,028229
UA традиційна привязаність	0,087182	0,037045	0,096660	0,056853	0,091318	0,086834	0,086891	0,054432	0,048667	0,092534
UA активна	0,145077	0,053385	0,109464	0,079285	0,136783	0,084635	0,055674	0,028073	0,040435	0,082952
UA відсутність	0,085165	-0,124761	0,023169	0,108937	0,001922	-0,027894	0,020031	0,000906	0,020514	0,002632
PL традиційна привязаність	0,073888	0,153425	0,194802	0,068509	0,175125	0,165919	-0,033659	0,017626	0,071867	0,061343
PL активна	-0,013514	0,102083	0,089587	0,031471	0,089528	-0,078924	-0,197691	-0,160925	-0,036242	-0,175909
PL відсутність	0,028215	-0,136473	-0,036377	-0,094064	-0,067857	-0,105788	0,066329	-0,020860	-0,134134	-0,015398
аккультурація	-0,091523	0,089581	-0,031967	-0,047604	-0,006051	-0,175541	-0,074597	-0,073564	-0,143265	-0,147197

Рисунок Л.2 Кореляційні зв'язки між прив'язаністю до місця та симптомами зумовленими травмою переселення

	Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at $p < .05000$											
	Рефлексивність	Сила Его	Напаштованість на стосунки	Дискомфорт у стосунках	Недовіра	Емоційний дискомфорт	загальний показник MMQ	Відмова від саморефлексії	Емоційне усвідомлення	Режим психічної еквівалентності	Регуляція афекту	MZQ загальний показник
Плани щодо місця проживання на наступний рік	-0,026370	-0,088729	-0,000871	-0,020464	-0,027443	-0,017353	0,008665	-0,018033	-0,093764	-0,070946	0,016332	-0,053059
Відвідини України після переїзду	-0,033597	-0,067782	0,029327	0,152398	0,163580	-0,023822	-0,124192	0,165212	0,030780	0,010428	0,000830	0,065995
Давність досвіду переселення	-0,109651	0,033597	0,105406	-0,004603	-0,019047	-0,028138	0,006797	-0,083451	-0,023226	-0,049786	-0,056416	-0,053546
UA традиційна привязаність	-0,175544	0,009946	0,076899	0,030454	-0,021865	0,009528	-0,049427	0,131697	0,106671	-0,030171	0,026031	0,079652
UA активна	0,095129	0,109423	0,120027	0,040875	0,023465	0,045203	0,072778	0,113519	0,136617	0,068849	0,092684	0,150993
UA відсутність	-0,075415	0,013647	-0,018333	0,074792	0,076845	0,140769	-0,128703	0,044708	0,001454	-0,057420	0,070308	-0,002794
PL традиційна привязаність	-0,065915	0,065468	0,048917	0,053229	0,030544	-0,038211	-0,002934	0,215979	0,178754	0,015909	0,019966	0,146317
PL активна	0,264834	0,156904	0,126696	-0,039657	0,010756	-0,015728	0,185405	0,001894	0,029277	0,064295	0,023954	0,044885
PL відсутність	-0,067073	0,154375	-0,048386	0,056684	0,000262	0,000663	-0,013953	0,056940	0,046123	0,061160	0,051668	0,056000
аккультурація	0,122474	0,109620	0,108587	-0,053695	-0,057456	-0,060631	0,141260	-0,041727	-0,088992	-0,042732	-0,009702	-0,048622

Рисунок Л.3 Кореляційні зв'язки між прив'язаністю до місця та менталізацією

	Spearman	p-level
Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни? так1 ні2 & Відмова від саморефлексії	0,165212	0,047048
Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни? так1 ні2 & Distrust	0,163580	0,049301
UA традиційна привязаність & Амбівалентність занепокоєння	-0,194262	0,019215
UA традиційна привязаність & Reflexivity	-0,175544	0,034689
PL традиційна привязаність & Уникнення	0,207619	0,012218
PL традиційна привязаність & Відмова від саморефлексії	0,215979	0,009078
PL традиційна привязаність & Емоційне усвідомлення	0,178754	0,031459
PL активна & Reflexivity	0,264834	0,001286
PL активна & total score MMQ	0,185405	0,025572
total AK & Амбівалентність занепокоєння	0,181569	0,028840
Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни? так1 ні2 & Th	0,185912	0,025165
PL традиційна привязаність & Th	0,194802	0,018876
PL традиційна привязаність & PTSD	0,175125	0,035131
PL традиційна привязаність & AD	0,165919	0,046100
PL активна & NSC	-0,197691	0,017150
PL активна & DSO	-0,175909	0,034309
total AK & AD	-0,175541	0,034693

Рисунок Л.4 Кореляційні коефіцієнти

ДОДАТОК М

Дані кореляційного аналізу між прив'язаністю до місця попереднього (при роботі з образом пам'яті) проживання (в Україні) та до місця поточного проживання (в Польщі)

	Spearman Rank Order Correlations Marked correlations are significant at $p < ,05000$				
	вік	PL традиційна привязаність	PL активна	PL відсутність	аккультурація
Плани щодо місця проживання на наступний рік	0,173533	0,013287	-0,093101	-0,199098	-0,147917
Відвідини України після переїзду	0,028545	0,128713	0,075814	0,237933	0,230189
Давність досвіду переселення	-0,049688	0,062762	-0,014644	-0,001214	0,086652
UA традиційна привязаність	0,180525	0,280959	-0,126679	-0,152663	-0,204351
UA активна	0,026237	0,001367	0,287952	-0,137386	-0,011738
UA відсутність	-0,031555	-0,121778	0,024551	0,453845	0,049227

Рисунок М.1 Кореляційні зв'язки між прив'язаністю до попереднього місця проживання і до поточного місця проживання

	Spearman	p-level
на наступний рік Ви плануєте: & PL відсутність	-0,199098	0,016359
Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни? так1 ні2 & PL відсутність	0,237933	0,003954
Чи відвідували Ви Україну вже після переселення у Польщу внаслідок війни? так1 ні2 & total AK	0,230189	0,005347
UA традиційна привязаність & вік	0,180525	0,029790
UA традиційна привязаність & PL традиційна привязаність	0,280959	0,000619
UA традиційна привязаність & total AK	-0,204351	0,013683
UA активна & PL активна	0,287952	0,000445
UA відсутність & PL відсутність	0,453845	0,000000
на наступний рік Ви плануєте: & вік	0,173533	0,036853
PL відсутність & вік	-0,183561	0,027102

Рисунок М.2 Кореляційні коефіцієнти